

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Saša Oblak

**Eksodus narodnih manjšin
(s posebnim poudarkom na prikazu množičnih izselitev iz slovenskega poselitvenega
prostora v obdobju 1939–1954)**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Saša Oblak

Mentor: izr. prof. dr. Miran Komac

**Eksodus narodnih manjšin
(s posebnim poudarkom na prikazu množičnih izselitev iz slovenskega poselitvenega
prostora v obdobju 1939–1954)**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Eksodus narodnih manjšin (s posebnim poudarkom na prikazu množičnih izselitev iz slovenskega poselitvenega prostora v obdobju 1939–1954)

Države so se že od nekdaj nagibale k ustvarjanju čim bolj narodno homogenih družb. Tako so tudi različno reševale narodna/etnična/jezikovna manjšinska vprašanja – od najbolj grobih do mehkejših oblik etničnega/narodnega očiščenja svojega ozemlja, kamor uvrščamo tudi preseljevanje pripadnikov manjšin. V diplomski nalogi preučujem preselitve in izgon prebivalstva kot metodo razreševanja manjšinske problematike s stališča mednarodnopravne upravičenosti, predvsem pa sem se osredotočila tudi na preučevanje posameznih primerov na slovenskem poselitvenem prostoru, ki je bil v obdobju 1939–1954 močno izpostavljen preselitvam in izgonom prebivalstva. V večini primerov je šlo za preseljevanje zaradi »očiščenja« naselitvenega prostora in s tem pripravljanje prostora za naselitev drugih. V drugih primerih pa je šlo za splošno politično usmeritev takratnih okupatorjev.

Preučevani primeri kažejo, da preselitve in eksodusi ne prinašajo rešitev manjšinskih vprašanj in da na tak način ni mogoče ustvariti narodnostno homogene države. S tem, ko neka država reši nacionalno vprašanje na enem območju, namreč hkrati odpre nacionalno vprašanje drugje. Res je, da je izgon prebivalstva eden izmed najučinkovitejših načinov za razreševanje manjšinske problematike, vendar je hkrati tudi najabsurdnejši, saj so njegove posledice le trpljenje prebivalstva in pisanje krvave zgodovine.

Ključne besede: preselitev prebivalstva, izgon prebivalstva, narodno homogene države, opcija, slovenski poselitveni prostor

Expulsion of national minorities (with special emphasis on mass expulsions from the Slovenian territory in the period 1939–1954)

States have been tending to establish as much national homogeneous states as possible. They have been solving their national/ethnic/linguistic minority questions in different ways from the most harsh to more soft ways of ethnic/national cleaning of their territory. Into this last category we can also classify the expulsion of national minorities. In this diploma I am studying the removal and the expulsion of population as a method of resolving the minority problem and its legal justification in the international community. I made a special emphasis on the case studies.

On the case studies I focused on the Slovenian territory, which was heavily exposed to removals and expulsions of population during the period 1939–1954. The most cases are showing that the objective of the removals and expulsions of population was the »cleaning« of the territory for the purpose of settling the other national population, but some other cases are showing there was just a case of current political direction of the occupier.

From the case studies we can see that the removals and expulsions of population doesn't result in a positive solution of minority questions and in that way it is impossible to create national homogeneous state, because if one state is resolving the national question on one territory it is at the same time opening the same question somewhere else. It is true, that the expulsion of population is one of the most effective ways of resolving the minority problem, but at the same time it is also the most absurd, because it just brings more suffering of the population and writes a bloody history.

Keywords: removal of population, expulsion of population, national homogeneous states, option, Slovenian territory

KAZALO

Seznam kratic	5
1 UVOD	6
1.1 Opredelitev predmeta proučevanja	6
1.2 Opredelitev ciljev proučevanja	7
1.3 Predstavitev strukture diplomske naloge	7
1.4 Opredelitev hipoteze	7
1.5 Opredelitev metod proučevanja	8
2 OPREDELITEV POJMA EKSODUS (vsebina, pojavne oblike, primeri v zgodovini)	9
2.1 Preselitve	9
2.2 Izgon prebivalstva	13
3 EKSODUS NARODNIH MANJŠIN IZ SLOVENSKEGA POSELITVENEGA PROSTORA V OBDOBJU 1939–1954	18
3.1 Uvod	18
3.2 Kanalska dolina (opcije za tretji rajh)	19
3.3 (Pre)selitev kočevskih Nemcev	21
3.4 (Pre)selitve Slovencev iz Obsotelja	24
3.5 (Pre)selitev koroških Slovencev leta 1942	26
3.6 Preselitev Slovencev iz Prekmurja v taborišče Sarvar	29
3.7 Genocidne (pre)selitve slovenskih Judov med drugo svetovno vojno	30
3.8 Eksodus Italijanov v obdobju 1945–1954	33
3.9 Eksodus Nemcev v obdobju 1945–1947	40
4 ZAKLJUČEK	49
5 LITERATURA	52
KAZALO SLIK	
3.1: Razkosanje Slovenije leta 1941	18
3.2: Nemci med prvo in drugo svetovno vojno	22
3.3: Nemški jezikovni otok na Kočevskem leta 1931	22
3.4: Izselitveno območje ob Savi in Sotli	25
3.5: Koroško izselitveno področje	27
3.6: Svobodno tržaško ozemlje	34
3.7: Število in delež Italijanov v koprskem okraju leta 1945	35
3.8: Prebivalci z nemškim maternim jezikom ob meji z Avstrijo na Štajerskem leta 1931	43
3.9: Prebivalci z nemškim maternim jezikom v Pomurju in spodnjem Podravju leta 1931	44

SEZNAM KRATIC

FLRJ – Federativna ljudska republika Jugoslavija

INV – Inštitut za narodnostna vprašanja

NOB – narodnoosvobodilno gibanje (boj)

OZN – Organizacija združenih narodov

STO – svobodno tržaško ozemlje

AVNOJ – Antifašistično vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije; slovensko – Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije

1 UVOD

Mnoge države so se že od nekdaj nagibale k ustvarjanju čim bolj homogenih družb. Tako so tudi različno reševale narodno/etnično/jezikovno manjšinska vprašanja – od najbolj grobih oblik (poizkusov fizičnega uničenja pripadnikov narodnih manjšin) do »mehkejših« oblik etničnega/narodnega očiščenja, kamor uvrščamo tudi preseljevanje pripadnikov manjšin.

Zgodovina nam je postregla z različnimi razlogi in oblikami za preseljevanje prebivalstva. Poznamo preselitve, ki so izvedene zaradi naravnih in ekoloških katastrof, ekonomskih in gospodarskih razlogov itd. V zgodovini so več pozornosti pritegnile in sprožile val ogorčenja preselitve zaradi verskih, kasneje pa zaradi narodnostnih in etničnih razlogov.

Pojmi, ki so v rabi za opisovanje procesov etničnega čiščenja in tvorbe narodno homogenih družb, so številni. Opisujejo tako procese fizičnega uničenja narodnih manjšin (pogrom, masaker/množični poboji, holokavst, genocid) kot procese odstranjevanja narodnih manjšin, ki v osnovi niso namenjeni fizičnemu uničenju narodov (na primer: deportacije v rezervate), čeprav je res, da izvajanje načrtnega odstranjevanja narodnih manjšin (na primer preseljevanje) pogosto povzroča (množično) umiranje pripadnikov narodnih manjšin.

Za rabo pojma eksodus¹ sem se odločila, ker se mi zdi opis pojma, tako kot je predstavljen v slovarju tujk, dovolj širok in relativno nevtralen, da zaobseže celotno paleto izrazov, ki jih srečujemo pri opisovanju procesov odstranjevanja narodnih manjšin. Pretežni del diplomskih nalog, ki sem jih prebrala pred odločitvijo za pisanje svoje naloge, se ukvarja z afirmativnim pristopom, manj pa je nalog, ki govorijo o temnih plateh varstva manjšin, med katerimi so tudi izgoni in deportacije.

1.1 Opredelitev predmeta preučevanja

V diplomski nalogi preučujem izgon prebivalstva kot metodo razreševanja manjšinske problematike. V tretjem delu naloge se še posebej osredotočim na primere eksodusa

¹ Eksodus je v Slovarju tujk (1968, 170) opredeljen tako: *éksodus* –a *m* (lat. *Exodus* iz gr. *Éksodos* eksoda) 1. množična izselitev, odhod ljudi 2. gl. eksoda.

pripadnikov narodnih manjšin iz slovenskega poselitvenega prostora v obdobju druge svetovne vojne in prvem desetletju po drugi svetovni vojni (1939–1954).

Izgon prebivalstva skupaj z drugimi ukrepi (sredstvi), kot so zamenjave in preselitve prebivalstva, sodi med sredstva, ki so jih države v zgodovini uporabljale v luči tvorbe narodno homogenih nacij. Ukrepe za tvorbo narodno »homogenih« družb lahko razvrstimo v dve skupini, ki jih opišem v drugem poglavju naloge. Izgon prebivalstva uvrščamo v skupino grobih in brutalnih oblik razreševanja manjšinske problematike, kamor spadajo še genocid in vse vrste prisilnih preselitev prebivalstva, vendar se vse preselitve med seboj razlikujejo, še posebej, če bi preučevali vsak primer posebej. Tudi izgona prebivalstva ne moremo enačiti z genocidom, saj pri izgonu ne gre za fizično uničenje manjšine, kot je to primer pri genocidu.

1.2 Oprelitev ciljev preučevanja

Namen diplomske naloge je preučiti različne metode odstranjevanja pripadnikov manjšin in poiskati mednarodnopravno legitimnost teh sredstev. Poseben poudarek je na izgonu prebivalstva, ki mu namenim dodatno poglavje, ki preučuje preselitve v slovenskem poselitvenem prostoru.

1.3 Predstavitev strukture diplomske naloge

Diplomsko delo je sestavljeno iz štirih poglavij. Uvodno poglavje opredeljuje namen dela in postavlja temeljno vprašanje oz. hipotezo diplomskega dela. V drugem poglavju opišem nekatera sredstva za urejanje manjšinskega vprašanja, ki so bila v 20. stoletju največkrat uporabljena – preselitve in izgon. V tretjem poglavju opišem nekaj najbolj reprezentativnih primerov preselitve prebivalstva iz slovenskega poselitvenega prostora iz obdobja druge svetovne vojne in prvega desetletja po drugi svetovni vojni (1939–1954). V zaključnem poglavju preučim utemeljenost postavljene hipoteze.

1.4 Oprelitev hipoteze

Izgon prebivalstva je eden izmed najučinkovitejših načinov za razreševanje manjšinske problematike.

1.5 Opredelitev metod preučevanja

V drugem poglavju uporabim metodo analize primarnih virov – zakonov in aktov držav ter mednarodnih institucij. V tretjem poglavju uporabljam metodo analize zgodovinskih virov, saj gre večinoma za zgodovinska dejstva, in preučevanje s pomočjo študijskih primerov, saj preučujem posamezne preselitve v zgodovini. Glede na to, da gre v teh študijskih primerih tudi za preučevanje listin in zakonov različnih vlad, uporabim še metodo preučevanja primarnih virov, pri tem pa si pomagam z analizo sekundarnih virov.

2 OPREDELITEV POJMA EKSODUS

2.1 Preselitve

Preselitev je organizirano in načrtno premeščanje prebivalstva na znano lokacijo. Pod pojmom preselitve prebivalstva si največkrat predstavljamo preselitve, katerih vzrok izvira iz kriznih razmer (naravne katastrofe, preselitve zaradi humanitarnih ali sanitarnih razlogov), in preselitve, ki v večji meri temeljijo na prostovoljnosti ter so posledica na novo določenih meja ali drugih meddržavnih dogovorov. Ob vsakem primeru preselitev prebivalstva pa se lahko vprašamo, ali so resnično temeljile na prostovoljnosti ali je vendarle šlo le za prisilne preselitve prebivalstva, ki se pojavljajo kot oblike etničnega čiščenja.

Po načinu izvedbe preselitve ločujemo:

- prostovoljne preselitve prebivalstva in
- obvezne preselitve prebivalstva.

Meja med posameznimi navedenimi oblikami je v praksi pogosto zabrisana, saj je na primer le malo razlik med izvajanjem pravice do opcije in prostovoljno preselitvijo prebivalstva. Formalno prostovoljna preselitev prebivalstva je v praksi pogosto izvedena kot prisilna. Preselitve, ne glede na obliko, so le dokaz, da normalno sožitje manjšine z večinskim prebivalstvom ni bilo več mogoče. Pri vseh preselitvah manjšinskega prebivalstva je cilj odprava manjšinskega problema. Takšni primeri so bili npr. transfer Grkov iz Male Azije, beg in izgon Armencev v obdobju pred prvo svetovno vojno ali beg in preselitve Nemcev po drugi svetovni vojni na temelju določil Potsdamskega sporazuma.

Preselitev prebivalcev je ukrep, ki globoko poseže v življenje prizadetih. Bil naj bi zato le izjemni, skrajni izhod, sprejemljiv le na temelju soglasja prizadetih držav in izveden na čim bolj human način v skladu s konkretnimi okoliščinami.

2.1.1 Prostovoljna preselitev prebivalstva

Prostovoljna preselitev prebivalstva označuje neposredno odločitev posameznika za izselitev v državo »matičnega« naroda ali v neko tretjo državo. Do sporazumov o preselitvi prebivalstva lahko pride ob prenosu suverenosti ali pa se uporabi kot metoda za odpravljanje ali zmanjševanje narodnih, verskih in drugih nasprotij.

Petrič (1977, 262) prostovoljno preselitev prebivalstva opredeljuje kot:

- a) *preselitev prebivalstva določene narodnosti, jezika, vere ipd. v njegovo matično državo, tj. v državo njegove narodnosti oziroma njegovih narodnostnih, rasnih ali verskih obeležij;*
- b) *pripravljenost matične države, v katero naj se prebivalstvo preseli, sprejeti preseljeno prebivalstvo. Pripravljenost je izražena bodisi v formalni obliki z mednarodnim sporazumom o preselitvi ali le z molčečim soglasjem.*

2.1.2 Obvezna preselitev prebivalstva

Obvezna preselitev se od prostovoljne loči po tem, da pri obvezni preselitvi prizadeto prebivalstvo nima niti formalne možnosti prostovoljne odločitve o izselitvi. To pa navadno nastopi kot posledica opcije.

Avtor študije *Pravica do opcije* J. L. Kunz (1952, 125) pravico do opcije definira »kot možnost, ki je dana stalno prebivajočim na ozemlju, ki prehaja izpod suverenosti ene države pod suverenost druge države, da se s svobodno izjavo volje opredelijo ali obdržijo dotedanje državljanstvo²«.

Pogodbene klavzule o opciji pa običajno vsebujejo tudi obvezo oseb, ki so optirale za državljanstvo druge države, da se v določenem roku izselijo v državo, za katero državljanstvo so optirale³ (Pržić 1933, 208), ali pa jih celo izženejo. Ta država je običajno država njihove narodne pripadnosti oz. njihova domovina v nacionalnem smislu. Pravica do opcije je v bistvu sredstvo, ki naj bi ob prenosu suverenosti na novo državo posameznikom omogočila, da ne postanejo državljani nove države proti svoji volji.

Osebe, ki ne žele postati narodna manjšina v novih državnih mejah, lahko obdržijo staro državljanstvo, vendar to po navadi pomeni izselitev. Sklepamo lahko, da institut opcije in izselitev, ki sledi, potrjujeta, da mednarodno pravo upošteva pravico držav, da se zavarujejo pred skupinami in posamezniki, ki ne želijo njihovega državljanstva in pripadnosti.

² J. L. Kunz (1952, 125) mednarodno pravno opcijo definira tako: »Das Optionsrecht ist die den von einer Staatensukzession betroffenen Personen zustehende Möglichkeit, durch einem eigenen freien Willensakt sich für ihre alte Staatsangehörigkeit zu entscheiden.«

³ Pržić (1933, 208) pravi: »Opcija uvek povlači obavezu, da se napusti teritorija države, čije je državljanstvo opcijom napušteno.«

Čeprav dejstvo, da je delu prebivalstva treba zagotoviti pravico do opcije, pravzaprav pomeni odpoved od možnosti sožitja dveh narodnostnih ali verskih skupin v isti državi, ni moč zanikati nekaterih njenih pozitivnih značilnosti. Pozitivne strani opcije se kažejo predvsem v tem, da opcija omogoča, da nihče zoper svojo voljo ne postane državljan neke države. Odločitev posameznika, ki je postavljen pred dilemo, ali naj ostane v državi kot pripadnik narodne ali verske manjšine ali naj se izseli in odide v državo svoje narodnosti ali vere, torej v svojo narodno domovino, je gotovo težka. Prav pravica do opcije pa je še najprimernejše in tudi najbolj pogosto uporabljeno sredstvo za rešitev tega vprašanja. Zato tudi ni moč s stališča mednarodnega prava – vsaj dokler je izvajanje pravice do opcije stvar svobodne odločitve – oporekati opciji kot sredstvu za urejanje manjšinskega vprašanja (Petrič 1977, 260).

Običajno se za pravico do opcije ali za dogovorom o preselitvi prebivalstva skriva želja države, da bi se izselilo čim več tujerodnega prebivalstva. Nova oblast ima na voljo številna sredstva, s katerimi lahko pripomore, da se odseli čim večji del tujerodnega prebivalstva. Težko je govoriti o prostovoljnosti pri opciji ali preselitvi, zlasti, kadar je očitno, da bodo tisti, ki bi ostali v položaju narodne manjšine, izpostavljeni asimilaciji in se bodo morali prej ali slej odreči svoji narodnosti, jeziku, veri ipd. Trdim, da je preselitev prebivalstva kot eno od sredstev za urejanje narodnostnih problemov običajno uporabljena kot posledica že močno zaostrenih narodnih nasprotij (npr. odnosi med Turki in drugimi narodi na Balkanu; odnosi med Nemci in Slovani).

Pogosti primeri opsijskih klavzul in sporazumov o prostovoljnih preselitvah potrjujejo, da sta pravica do opcije in preselitev zelo pogosta spremljevalca pri spremembah državnih meja oz. pri prenosu suverenosti na nekem ozemlju. Preselitev prebivalstva je le redko prostovoljna odločitev posameznika, čeprav je običajno odločitev formalno zagotovljena. Med najbolj poznane primere obvezne preselitve sodita grško-turški sporazum o preselitvi na temelju Lausanske mirovne pogodbe z dne 24. 7. 1923⁴ in izselitev Nemcev na temelju člena XIII. Potsdamskega sporazuma⁵. Ta pogosta uporaba pa prav gotovo potrjuje legitimnost preselitve kot inštituta mednarodnega prava. Prav tako v obstoječem mednarodnem pravu ni mogoče

⁴ Lausanski sporazum med Turčijo in Grčijo je bil sklenjen 24. 7. 1923. Določa obvezno preselitev prebivalstva. S sporazumom je bila predvidena izmenjava prebivalstva med Turčijo in Grčijo (Treaty of Peace with Turkey, 1923).

⁵ Potsdamski sporazum je bil sprejet 2. 8. 1945 na Konferenci v Potsdamu, na kateri so zavezniške sile sprejele povojne ukrepe proti poraženi Nemčiji (The Avalon Project at Yale Law School, 2010).

najti norme ali načela, ki bi izrecno prepovedovalo sklepanje opcijskih sporazumov ali sporazumov o prostovoljni preselitvi prebivalstva.

Predvsem ob koncu druge svetovne vojne je prišla močno do izraza težnja, da bi se manjšinska vprašanja v Evropi uredila s preselitvami prebivalstva. Potsdamski sporazum tako ni bil osamljen primer. Češkoslovaška je tako neposredno po sprejetju Potsdamskega sporazuma oktobra 1945 sprejela Dekret št. 88, ki je opredeljeval obvezno preselitev Madžarov iz Slovaške v Bohemio. To pa ni bila le evropska težnja, saj je tudi zunaj Evrope prišlo do preselitev ali odselitev prebivalstva, npr. odseljevanje Indijcev v Veliko Britanijo, selitev Kubancev po revoluciji ...

Pri preselitvi, pa naj bo formalno obvezna ali prostovoljna, ni nujno, da gre za recipročno zamenjavo prebivalstva med dvema državama. Bistveno pa je, da je to preselitev prebivalstva določene narodne pripadnosti v njegovo »matično«, narodno državo. Država, ki sprejema preseljeno prebivalstvo, mora izrecno ali molče izraziti soglasje, da je pripravljena sprejeti to prebivalstvo. Izselitev torej ne more biti samovoljen akt ene države. Kadar govorimo o preselitvah prebivalstva, je nujno potrebno soglasje države, kamor naj bi se prebivalstvo preselilo, kar pa je pomembno še zlasti zato, ker imamo pri izselitvi običajno opraviti z izselitvijo lastnih državljanov, ki pa so druge narodnosti, vere ipd. Le-teh druga država, če sama ne soglaša, po mednarodnem pravu ni dolžna sprejeti.

Preselitev večjega obsega prizadene tudi državo, ki prebivalstvo sprejme in ga je dolžna socialno, gospodarsko, politično in kulturno integrirati. Tudi država, ki izseli prebivalstvo, lahko še dolgo čuti negativne posledice preselitve (Petrič 1977, 263). Preselitev prebivalstva je zato vsekakor skrajno sredstvo, uporabno le tam in le takrat, ko dejansko ni več možnosti sožitja dveh narodnostnih, rasnih ali verskih skupin v isti državi. To potrjuje, vsaj za Evropo, tudi geografska razporeditev dosedanjih preselitev prebivalstva.

Tipičen primer preselitev je vsekakor preselitev Nemcev po drugi svetovni vojni. Po polomu nacistične Nemčije za nadvlado Nemcev so preselitve prebivalstva zajele predvsem tista območja, kjer so nemška politična, ekonomska in socialna oblast in nasilje ter germanizacija uničili odnose med narodi. Zaradi nezaupanja in sovraštva normalno življenje z Nemci v skupni državi ni bilo več mogoče, zato so se zavezniške sile odločile, da je za vse vpletene najboljša preselitev Nemcev v matično domovino, Nemčijo.

Prisilna preselitev prebivalstva je torej le izjemoma dopustno sredstvo, upravičeno le takrat, ko ga sprejme tudi mednarodna skupnost, tako kot je na primer preselitev Nemcev po členu XIII. Potsdamskega sporazuma temeljila na 107. členu Ustanovne listine OZN⁶. Mimo tega in podobnih redkih primerov pa je prisilna preselitev prebivalstva gotovo v nasprotju s tistimi določili o človekovih pravicah in svoboščinah, ki posamezniku zagotavljajo pravico do bivanja v domovini, ga ščitijo pred izgonom iz države in mu zagotavljajo pravico do izbire prebivališča, zlasti 13. člen Splošne deklaracije OZN o pravicah človeka in 12. člen Konvencije OZN o državljanskih in političnih pravicah človeka (Petrič 1977, 264).

Na stopnji razvoja mednarodne skupnosti in odnosov pa bi bila po drugi svetovni vojni neka obvezna preselitev prebivalstva kot izjemno sredstvo za urejanje nacionalnih in drugih nasprotij upravičena le takrat, če bi jo – seveda ob soglasju prizadetih držav – sprejel pretežni del držav obstoječe mednarodne skupnosti. V posameznem primeru bi bil to lahko tudi npr. sklep Generalne skupščine ali Varnostnega sveta OZN, sklep regionalne organizacije ali mednarodne konference, ki bi uveljavljal tak ukrep kot nujen in koristen. Torej lahko zaključimo, da ni niti izrecnega pogodbenega niti običajnopravnega pravila mednarodnega prava, ki bi prepovedoval obvezno preselitev prebivalstva.

2.2 Izgon prebivalstva

2.2.1 Genocidne preselitve prebivalstva oz. deportacije

Poudariti moram, da uporaba pojma »genocidne« preselitve sicer ne sodi neposredno v kontekst opredelitve pojma eksodus, vendar ga uporabljam zgolj zaradi zaokrožitve prikaza procesov narodnega/etničnega čiščenja. Po drugi svetovni vojni je namreč prihajalo do različnih vrst izgonov, kjer bi mejo med genocidno preselitvijo in izgonom težko določili. Na eni strani namreč srečujemo dogovor o izgonu, s katerim se je strinjal širši krog mednarodne skupnosti, na drugi strani pa je šlo za stihijsko izganjanje kot posledica nacionalističnih čustev, ki so vladala v Evropi po drugi svetovni vojni.

⁶ Ustanovna listina Organizacije združenih narodov (26. 10. 1945) v svojem 107. členu, pravi: »V odnosu do katere koli države, ki je bila med drugo svetovno vojno sovražnica katere koli podpisnice te Ustanovne listine, nobena določba te Ustanovne listine ne ovira in ne prepoveduje akcije, ki bi jo kot posledico te vojne začele ali dovolile vlade, odgovorne za tako akcijo.«

Samovoljna, prisilna preselitev oz. deportacija je najpogosteje le prvi korak na poti k fizičnemu uničenju in posledično genocidu nad neko narodno, rasno, versko ... skupino. V takem primeru je to očitna kršitev Konvencije zoper zločin genocida, katere točka c 2. člena genocid opredeljuje kot »/d/eliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part«, kar pomeni »/u/stvarjanje takšnih življenjskih razmer, ki bi lahko povzročile delno ali celotno fizično uničenje skupine«⁷.

Preselitve prebivalstva, opravljene z namenom izpostaviti kako narodno manjšino ali drugo skupino fizičnemu uničenju, ali preselitve, ki ne glede na namen tako dejansko učinkujejo, so zajete tudi v pojmu genocida in jih prepovedujejo ista načela in določila mednarodnega prava, ki prepovedujejo sam genocid. Preselitev prebivalstva tako znotraj neke države kot tudi preko njenih meja torej postane genocid, ko je izvedena z namenom, da bi fizično uničili to skupino. Preselitve, ki bi ogrozile ali uničile nacionalen in fizičen obstoj nekega naroda, oziroma take, ki bi imele za namen fizično uničenje narodne, rasne ali verske skupine, torej v nobenem primeru ne morejo biti sprejemljiva metoda za urejanje nacionalnih nasprotij in manjšinske problematike (Petrič 1964, 265).

Prisilne preselitve posameznikov in skupin kjer koli, kamor koli, ki nimajo niti značilnosti preselitve prebivalstva niti kakega pozitivnega, humanega namena kot npr. preselitve zaradi zagotovitve varnosti ob naravnih katastrofah ipd., so definirane kot samovoljne prisilne preselitve prebivalstva oz. deportacije. Deportacije so torej prisilne preselitve posameznikov ali skupin (običajno iz okupiranega področja) ter samovoljne preselitve (običajno v času vojne).

Na podlagi dogajanja v preteklosti je mednarodna skupnost z različnimi konvencijami poskušala preprečiti nadaljnje genocidne preselitve prebivalstva in s tem uničevanja narodnih skupin.

⁷ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Res. G.A. 260 A(III), 9. 12. 1948, v točki c. 2. člena navaja: »Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction on whole or in part.«

Že mirovne pogodbe po prvi in drugi svetovni vojni (npr. mirovna pogodba iz Saint-Germaina) potrjujejo obstoj mednarodnopravne prepovedi deportacij. Prav tako ne moremo mimo t. i. četrte Ženevske konvencije⁸ z dne 12. 8. 1949 o zaščiti civilnega prebivalstva v času vojne (zlasti 49. člen) in Londonskega statuta mednarodnega vojaškega sodišča⁹ z dne 8. 8. 1945 (zlasti 6. člen). Ti sporazumi namreč premaganim državam nalagajo krivdo in povračilo za samovoljne preselitve prebivalcev, zlasti za delo, iz okupiranih področij med vojno (Petrič 1964, 269).

Petrič (1977, 131) trdi, da deportacije z obveznimi preselitvami izenačuje prisilni značaj, ločijo pa se od njega po tem, da :

- a.) *so samovoljne, tj. niso izvedene ob soglasju prizadetih držav ali širšega kroga držav;*
- b.) *ne gre za preselitev v matično narodno državo, pač pa za preselitve znotraj države ali v kako tujo državo;*
- c.) *namen teh preselitev ni urediti obstoječa narodnostna ali podobna nasprotja, kar je vendarle osnovni namen pri preselitvi prebivalstva. Njihov namen je na primer prisilno delo, raznarodovanje, fizično uničenje ipd.*

Po veljavnem mednarodnem pravu so deportacije nedopustne. Nanje se nanaša in jih prepoveduje »mednarodnopravna prepoved deportacij«¹⁰. Take preselitve prepovedujejo tudi že v zvezi z obveznim transferom omenjena določila Splošne deklaracije OZN o pravicah človeka (13. člen) in Konvencije OZN o državljanskih in političnih pravicah (12. člen)¹¹. Če so te preselitve izvedene z namenom fizičnega uničenja, so to seveda genocidne preselitve, ki

⁸ 49. člen četrte Ženevske konvencije »The Fourth Geneva Convention« z dne 12. 8. 1949 pravi:

»Individual or mass forcible transfers, as well as deportations of protected persons from occupied territory to the territory of the Occupying Power or that of any other country, occupied or not, are prohibited, regardless of their motive.«

The Fourth Geneva Convention, U.N.T.S. No. 973, Vol. 75, p. 287, 12. 8. 1949.

⁹ 6. člen Londonskega statuta mednarodnega vojaškega sodišča – »Charter of the International Military Tribunal« z dne 8. 8. 1945, je služil sojenju oseb, ki so izvršile zločine v interesu sil Osi (Nemčija, Italija, Japonska,...). Ta člen poudarja varstvo civilnega prebivalstva na okupiranem ozemlju, obenem med zločine zoper človeštvo šteje deportacije in ostala nečloveška dejanja proti civilnemu prebivalstvu pred ali med vojno.

¹⁰ Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and the Judgement of the Tribunal, 6. člen.

¹¹ Konvencija o državljanskih in političnih pravicah v 12. členu pravi:

1. Vsak, ki je zakonito na ozemlju kakšne države, ima pravico, da se v njej prosto giblje in si prosto izbere svoje prebivališče.

2. Vsakdo ima pravico zapustiti katero koli državo, všteti tudi svojo.

3. Zgoraj navedene pravice smejo biti omejene le, če so omejitve z zakonom predvidene, če so potrebne za zavarovanje nacionalne varnosti, javnega reda, javnega zdravja ali morale ali pa pravic in svoboščin drugih ter če so v skladu z drugimi pravicami, ki jih priznava ta pakt. Nikomur ne sme biti nezakonito vzeta pravica priti v svojo državo.

jih prepoveduje Konvencija OZN o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida. Če pa so to preselitve, opravljene kot sredstvo raznarodovalne politike, jih prepovedujejo vsa tista načela in določila mednarodnega prava, ki jih prepoveduje mednarodnopravna prepoved kulturnega genocida (Petrič 1977, 266).

Preselitve prebivalstva v matično državo ob soglasju le-te in ob pristanku širšega kroga držav z namenom preprečevanja mednacionalnih konfliktov ne ustrezajo pojmu genocida, kot je določen v 2. členu Konvencije zoper zločin genocida. V tem smislu tudi preselitve Nemcev po letu 1945 nikakor ni mogoče opredeljevati kot genocidne.

2.2.2 Izgon prebivalstva

Izgon je načrtovano, vendar v izvedbi stihijsko, pogosto samovoljno odstranjevanje pripadnikov narodnih manjšin.

Mednarodno pravo načeloma dopušča izgon posameznikov (Petrič 1964, I/14; Roter 2009, 81):

- 1) *dopušča izgon tujcev, če to ne prizadene interesov tretjih držav;*
- 2) *prepoveduje izgon lastnih državljanov, vendar le s stališča zaščite interesov drugih držav;*
- 3) *dopušča, da vsaka država sama odloča o lastnem državljanstvu v takih mejah, da ne prizadene interesa drugih držav, tako lahko lastno državljanstvo tudi odvzame.*

2.2.3 Določbe mednarodnega prava o izgonu prebivalstva

Če smatramo vsebino Splošne deklaracije o človekovih pravicah za določitev vsebine »človekovih pravic« iz Ustanovne listine OZN, potem bi mednarodno pravo vsebovalo sledeče norme:

»Nihče ne sme biti samovoljno zadržan, zaprt ali izgnan¹².«

»Vsak posameznik ima pravico do državljanstva. Nikomur ne sme biti državljanstvo samovoljno odvzeto in tudi ne pravica menjati državljanstvo¹³.«

¹² Universal Declaration of Human Rights – Res.G.A. 217 A (III) (10. 12. 1948) v svojem 9. členu pravi:
»No one shall be subjected to arbitrary arrest, detention or exile.«

¹³ Universal Declaration of Human Rights – Res.G.A. 217 A (III) (10.12.1948) v 15/1. členu pravi:
»Everyone has the right to a nationality. No one shall be arbitrary deprived of his nationality nor denied the right to change his nationality.«

Jedro vsebine obeh določb je torej, da mednarodno pravo posameznika ščiti pred tem, da bi mu njegova država samovoljno odvzela državljanstvo, ga postavila v položaj apatrida¹⁴ in ga samovoljno izgnala.

Mednarodno pravo določa, da vsaka država sama odloča o tem, kdo so njeni državljani in kako se pridobi ali izgubi njeno državljanstvo. To potrjuje ne le doktrina, temveč tudi mednarodna praksa in različne konvencije. Vendar pri tem država ne sme prizadeti pravnega interesa drugih držav, npr. s tem, da jim naprti osebe, ki jim je odvzela državljanstvo. Med drugim je to določeno v Splošni deklaraciji OZN o človekovih pravicah, ki vsebuje člen (15. člen)¹⁵, ki določa, da ima vsakdo pravico do državljanstva, ki mu ne sme biti samovoljno odvzeto (Zayas 2008, 5).

¹⁴ Apatrid – osebe, ki ne pripadajo nobeni državi (Keresteš 2005, 6).

¹⁵ Universal Declaration of Human Rights – Res.G.A. 217 A (III) – 10. 12. 1948:

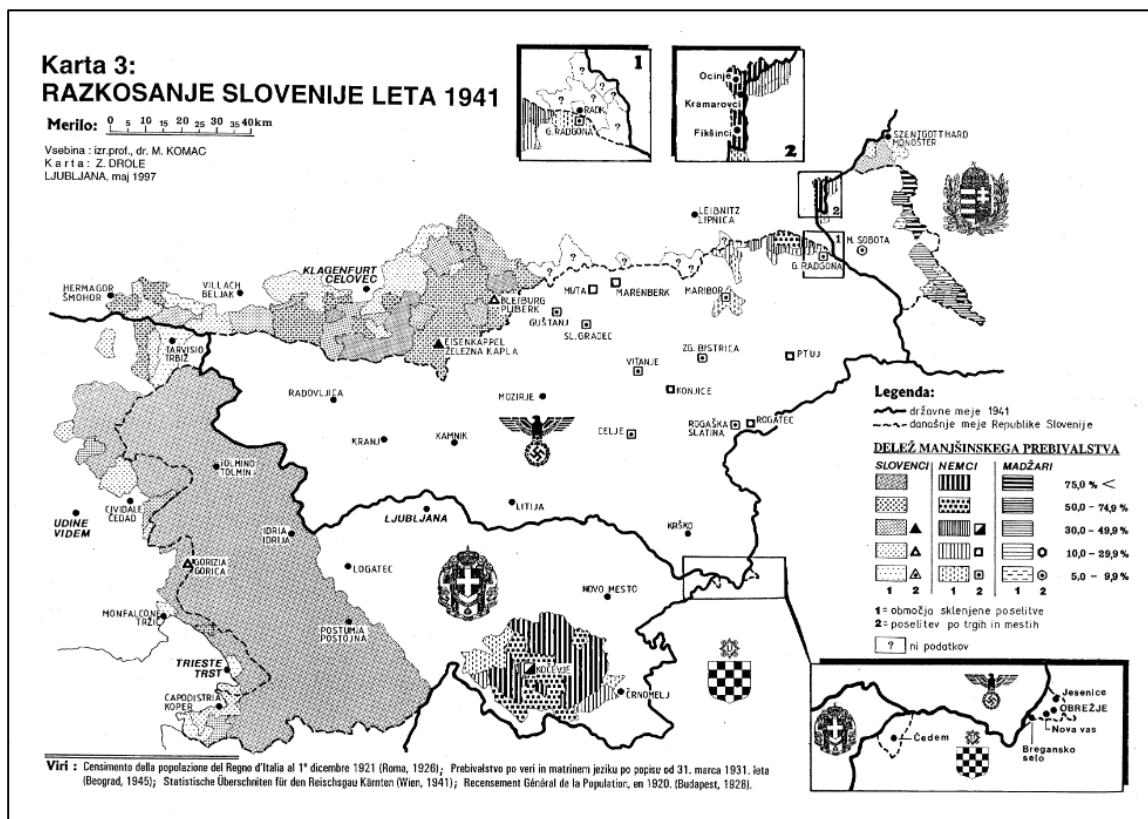
»(1) Everyone has the right to a nationality.; (2) No one shall be arbitrary deprived of his nationality nor denied the right to change his nationality.«

3 EKSODUS NARODNIH MANJŠIN IZ SLOVENSKEGA POSELITVENEGA PROSTORA V OBDOBJU 1939–1954

3.1 UVOD

V kratkotrajni vojni aprila 1941 so Slovenijo zasedli štirje okupatorji in križanje nemških, italijanskih in madžarskih imperialističnih interesov je prišlo do izraza tudi pri njenem razkosanju. Ker je okupacijske meje določal Hitler sam, je dobila Nemčija največji in najrodovitnejši ter gospodarsko najrazvitejši del: Spodnjo Štajersko, severni del Dolenjske, Mežiško dolino, Gorenjsko in majhen severozahodni del Prekmurja (skupno 10.261,09 km² s približno 800.000 prebivalci). Drugi trije okupatorji so dobili komaj polovico toliko, kot je dobil nemški okupator sam (Italija 4.550,66 km² s približno 340.000 prebivalci, Madžarska 997,54 km² s približno 100.000 prebivalci in Hrvaška 20 km²) (Ferenc 1993, 24; Sečen 2005, 1).

Slika 3.1: Razkosanje Slovenije leta 1941

Vir: Dokumentacija Inštituta za narodnostna vprašanja (1997).

Spomladi 1941 v Sloveniji ni bilo nobenega okupatorja, ki ne bi nameraval kakšnega dela zasedenega ozemlja slej ko prej priključiti k svoji državi. Prvi je pohitel s priključitvijo italijanski okupator. K Italiji je priključil Dolenjsko in Notranjsko, ki ju je združil v Ljubljansko pokrajino. To je storil s kraljevim ukazom 3. maja 1941, medtem ko je nekatere druge zasedene pokrajine priključil 18. maja 1941.

Madžarski okupator je Prekmurje formalnopravno priključil k Madžarski z zakonom parlamenta 16. decembra 1941 (Ferenc 1993, 29).

Nemški okupator je priključitev Spodnje Štajerske, Gorenjske in Mežiške doline nameraval opraviti 1. oktobra 1941, ko bi prej te pokrajine »očistili«
nezaželenih ljudi, vendar so povečane partizanske dejavnosti in nemirne razmere preprečile formalnopravno priključitev, čeprav so pokrajine obdržale položaj zasedenih območij.

Neodvisna država Hrvaška je bila ustanovljena 7. aprila 1941. Vanjo so vključili tudi pet slovenskih naselij, in sicer Bregansko selo (danes se imenuje Slovenska vas), Novo vas pri Bregani (danes Nova vas pri Mokricah), Jesenice na Dolenjskem, Obrežje in Čedem.

Drugi temeljni namen vseh štirih okupatorjev na Slovenskem je bil izenačiti nacionalne meje z novimi državnimi mejami, kar pomeni temeljito spremeniti narodni videz zasedenih pokrajin in narodno pripadnost večine prebivalstva. Ta cilj, ki bi pomenil smrt slovenskega naroda kot etnične enote, je bil skupen vsem okupatorjem. Ločili so se le po tempu izvedbe in po trdoti ukrepov, s katerimi bi to opravili (Ferenc 1993, 30).

3.2 Kanalska dolina (opcije za tretji rajh)

Selitve iz slovenskega poselitvenega ozemlja so se začele že pred napadom na Jugoslavijo in razkosanjem slovenskega ozemlja. Iz Kanalske doline, ki je po prvi svetovni vojni pripadla Italiji, so se selitve Slovencev in Nemcev začele že leta 1939.

Kanalska dolina je bila Italiji priključena s Senžermensko mirovno pogodbo z Avstrijo 10. septembra 1919. Bila je stičišče treh narodov, zato je bilo tamkajšnje italijanstvo še posebej pomembno za nove oblasti (Troha 2002, 15). Maja 1938 se je Hitler odpravil v Rim, da bi se zahvalil Mussoliniju, ki je podprl nemško zasedbo Avstrije in priključitev k Nemčiji. Ob tej

priložnosti mu je prvič omenil selitev južnotirolskih Nemcev iz Italije v Nemčijo in tudi opcijo. Šlo je za 250.000 ljudi, ki naj bi bili vzrok za velike napetosti med Italijo in Nemčijo, kar bi lahko vplivalo tudi na politično-vojaške odnose med državama (Gariup 2000, 32). Intenzivna italijanizacija v Kanalski dolini je dosegla vrh s sporazumom med Hitlerjem in Mussolinijem, po katerem so prebivalci Kanalske doline dobili pravico do opcije za Nemčijo, kar je obenem pomenilo tudi izselitev v rajh (Troha 2002, 15).

Da pa bi prišlo do popolne vključitve Avstrije z Nemčijo, skupaj z vsemi njenimi državljani, bi bilo najlažje, da bi Slovence na obmejnem pasu Koroške zamenjali z Južnimi Tirolci. Tako se je pričela močna protiitalijanska propaganda. Pravico do opcije je sicer izkoristilo 90 % ljudi, med njimi tudi veliko Slovencev, a se vsi niso dejansko izselili (Troha 2002, 16). Prebivalci Kanalske doline so jasno izrazili željo, da bi se vrnili pod okrilje Avstrije, od koder so bili leta 1919 iztrgani (Gariup 2000, 36).

Januarja 1939 so nacisti ponovno načeli vprašanje selitve Nemcev iz Italije (Južne Tirolske) v rajh. Tekom pomladi 1939 so se razmere v Evropi hitro slabšale. Hitler je začel pritiskati na Mussolinija in ga skušal prikleniti nase z vojaškim paktom. Mussolini se je temu sprva upiral, češ, da Italija na kaj takega še ni pripravljena, potem pa je nepričakovano popustil. 22. julija 1939 sta Hitler in Mussolini podpisala dokument in ga poimenovala »jekleni pakt«. Le-ta je Italijo in Nemčijo zavezoval v primeru vsakršnih vojaških operacij, najsi bi šlo za obrambo ali napad. Pogoji, ki so ga za podpis pakta postavile italijanske diplomatske skupine v Berlinu, pa je bila tudi izselitev Nemcev iz Italije. Pakt je tako italijanskim prebivalcem Kanalske doline in Zgornjega Poadižja nemške narodnosti omogočal, da optirajo za preselitev v Nemčijo. Sprva je sporazum veljal le za Nemce na Južnem Tirolskem, kasneje pa so ga razširili še na prebivalce nemške in slovenske narodnosti Kanalske doline (Gariup 2000, 8; Dolhar 2002, 37).

Pogajanja o izvedbi opcije so se odvijala v Milanu aprila 1939, zakon je bil podpisan 21. avgusta 1939, sporazum pa je pričel veljati 21. oktobra 1939 (Gariup 2000, 54).

Za Nemce je bilo pomembno, da se čim več prebivalstva Kanalske doline izreče za rajh. Italija pa se je na ta način skušala otresti ljudstev, ki so pripadala drugim jezikovnim skupinam. Pri izvajanju opcije zato v praksi ni bilo nikakršnih omejitev.

Za Nemčijo je optirala velika večina avtohtonega prebivalstva, in sicer praktično vsi Nemci, žal pa tudi skoraj četrtina Slovencev, katerim sporazum ni bil izrecno namenjen. Od 26. novembra do 31. decembra 1939 je imel vsakdo možnost, da se izreče za nemško ali italijansko državljanstvo, rok pa je bil kasneje podaljšan do 30. junija 1940. Izseljavanje naj bi se zaključilo leta 1942 in s tem naj bi bilo konec priseljevanja iz Italije. Od leta 1939 do 1943 se je 40 % prebivalcev Kanalske doline, ki so optirali za Nemčijo, preselilo na Koroško, skupaj 1.830 ljudi (Gariup 2000, 69).

Optanti iz Kanalske doline so bili predvideni za naselitev na Koroškem, kar je bilo takoj povezano s koroškim manjšinskim vprašanjem. V odredbi z dne 25. avgusta 1941 so bila kot naselitvena področja določena dežela Koroška in zasedena področja Gorenjske in Mežiške doline. Dvojezično področje dežele Koroške je bilo treba posebej pritegniti za naselitev Kanalčanov v prid razčiščenja narodnopolitičnega položaja.

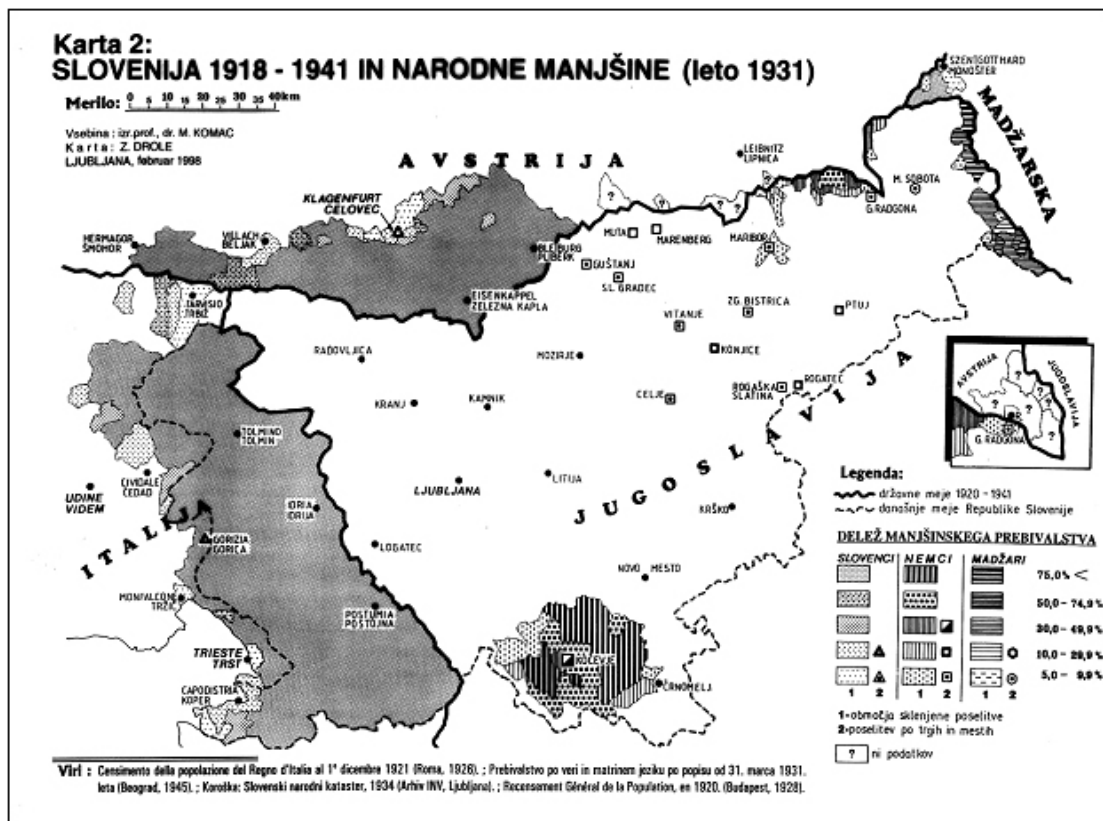
Iz Kanalske doline se je izselilo tudi 25 % Slovencev. Da se je toliko Slovencev odločilo za nemški rajh, ni bila kriva le intenzivna nemška propaganda, temveč tudi dejstvo, da je slovenski živelj pod fašističnim italijanskim režimom utrpel veliko zatiranje tako v kulturnem kakor v narodnopolitičnem smislu vse od leta 1922 (Dolhar 2002, 37).

Opcija sicer ni bila v celoti izvedena, ker se je medtem vojna sreča obrnila proti Nemčiji. Po koncu druge svetovne vojne so maja 1945 razpustili komisijo za opcijo. Optanti iz Kanalske doline, ki so že imeli nemško državljanstvo, so se znašli v zelo neprijetnem položaju. Za novo Italijo so namreč bili v vseh pogledih nemški državljani, živeči na italijanskem ozemlju, zato jim je bilo treba čim prej vrniti njihove državljanske pravice in njihovo lastnino. V strahu, da bi Italija izgubila Južno Tirolsko na račun osovražene Avstrije, so se zmagovalci druge svetovne vojne že septembra 1945 na pogovorih v Parizu zavezali, da bodo rešili težave v zvezi z opcijo, ki je bila leta 1939 izpeljana na italijanskem ozemlju. Septembra 1946 pa sta se nato še Italija in Avstrija pogodili, da boste pripravili osnutek zakona o reviziji opcije (Gariup 2000, 282).

3.3 (Pre)selitve kočevskih Nemcev

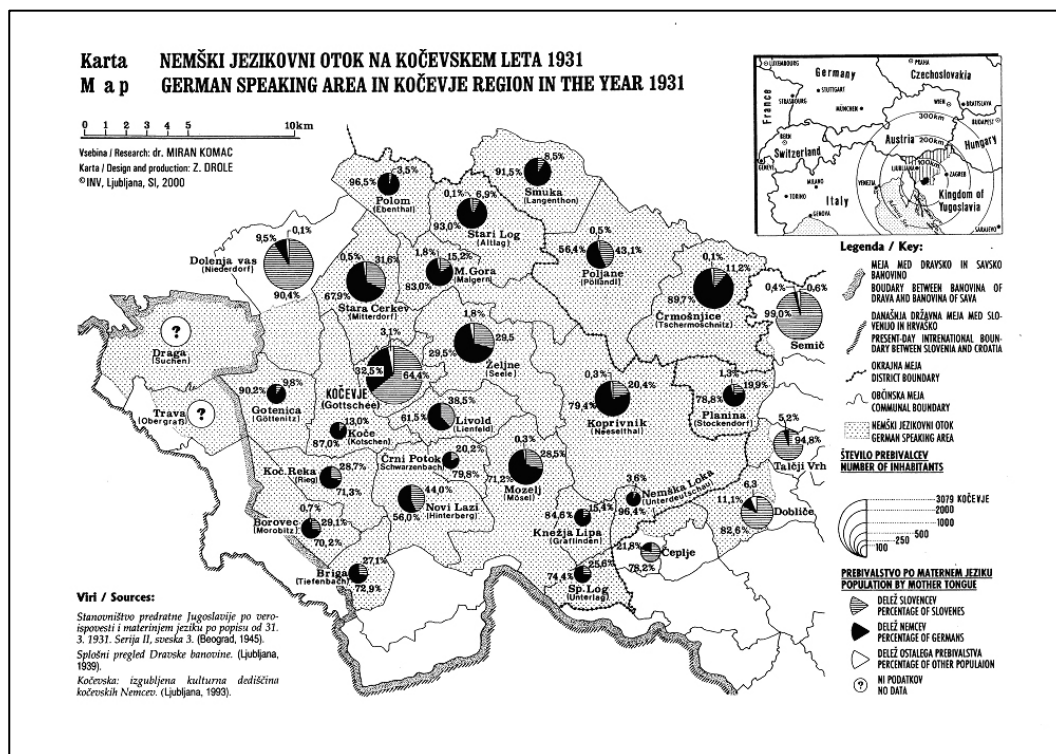
Naselitveno območje kočevskih Nemcev je obsegalo približno 800 km² veliko ozemlje, ki leži na jugu Slovenije.

Slika 3.2 : Nemci med prvo in drugo svetovno vojno

Vir: Dokumentacija INV (1998).

Slika 3.3: Nemški jezikovni otok na Kočevskem leta 1931

Vir: Dokumentacija INV (2000).

Če hočemo razumeti usodo kočevskih Nemcev, je treba nekaj napisati tudi o njihovi naselitvi na Kočevskem, ki sega v prvo polovico 14. stoletja. Plemiška družina Ortenburžanov je takrat s svojimi podložniki iz zahodne Koroške in vzhodne Tirolske naselila skoraj prazno Kočevsko. Po naselitvi so bili to zadnji nemški kolonisti, ki so se preživljali s kmetijstvom. Glavni val nemške kolonizacije pa je potekal v letih od 1349 do 1363, ko so prihajali kolonisti iz Frankovske in Turingije, poraženci v spopadih med cesarjem Karlom IV. in njegovim tekmečem Günterjem. Skozi stoletja se je območje nemške kolonizacije postopoma širilo, tako je sredi 18. stoletja na Kočevskem prebivalo 22.898 prebivalcev. Drugi Nemci, ki so se k nam naselili kasneje, so bili trgovci, uradniki, rudarji in obrtniki. Po prvi svetovni vojni so bili kočevski Nemci edini agrarni nemški jezikovni otok na slovenskem ozemlju. Bili so ena najstarejših nemških narodnih skupin zunaj Nemčije in Avstrije (Komac 2002, 39).

V začetku 20. stoletja je nemška manjšina, to je okoli 20.000 oseb, živel v 177 vaseh. Danes tu prebiva le še nekaj deset pripadnikov nekdanje manjšine, več kot sto vasi ne obstaja več (Ferenc 2001, 1).

Kočevski Nemci so imeli v avstro-ogrski monarhiji privilegiran položaj, vendar pa se je situacija z nastankom jugoslovanske države povsem spremenila. Začele so se ukinjati nemške šole, društva, uporaba nemškega jezika v javnem življenju in omejilo se je tudi lastništvo posesti. Vsa ta politika pa je vplivala na to, da so kočevski Nemci pričeli simpatizirati z nacizmom (Grafenauer 1990, 20).

Spomladi leta 1941 je bilo območje Kočevske, ki bi moralo preiti pod nemško oblast, priključeno h kraljevini Italiji. Italijanska okupacija pa je bila za kočevske Nemce prvo veliko razočaranje. Tako se je vodstvo kočevskih Nemcev, takoj ko je skupnost prešla pod italijansko okupacijo, sporazumelo za preselitev v rajh. Nacisti so jim obljubili, da se bodo lahko preselili na ozemlje na Spodnjem Štajerskem, ki pa je bilo od Kočevske oddaljeno le nekaj 10 km. Tako se je od sredine novembra 1941 in do sredine januarja 1942 na to območje preselilo nekaj več kot 11.500 oseb. Od skupno 12.400 Nemcev, kolikor jih je spomladi istega leta živelo na Kočevskem, lahko rečemo, da se je nemška manjšina v celoti preselila. Nemce so na Spodnjem Štajerskem naselili v domove okoli 37.000 izgnanih Slovencev, njihovo premoženje pa je prevzela nemška preselitvena družba, da bi jo prodala italijanskemu zavodu za nepremičnine.

Po preselitvi so kočevske vasi ostale večinoma prazne. Italijanske oblasti so nameravale del Kočevske ponovno kolonizirati, del pa pogozditi, vendar jim ta načrt ni uspel, saj je velik del Kočevske obvladovalo partizansko gibanje. Podeželje so nato večkrat prekrižarile razne vojske in območje popolnoma opustošile. Najbolj pa je Kočevsko prizadejala velika italijanska ofenziva avgusta 1942, v kateri so Italijani načrtno požigali vasi, da se v njih ne bi naselila partizanska vojska.

Konec vojne v Sloveniji maja 1945 je pomenil tudi konec nemške kolonizacije. Jugoslovanske oblasti so zaplenile premoženje preseljenih Nemcev. Tiste preseljene kočevske Nemce, ki pa ob koncu vojne niso odšli z umikajočo nemško vojsko, in tudi nekaj tistih, ki so ostali na Kočevskem, pa so nove oblasti leta 1945 izgnale v Avstrijo (Ferenc 2001, 3).

Da bi nemški okupator ustvaril prostor za naselitev pripadnikov nemških manjšin, je pričel izseljevati prostor, naseljen s Slovenci: na območju Obsotelja in na avstrijskem Koroškem.

3.4 (Pre)selitve Slovencev iz Obsotelja

Neodvisna država Hrvaška je bila ustanovljena 7. aprila 1941, torej še pred kapitulacijo Kraljevine Jugoslavije 17. aprila 1941. Že 4. junija 1941 sta nemški veleposlanik in komandant hrvaških domobranov podpisala dogovor o preselitvi Slovencev iz Obsotelja.

Slika 3.4: Izselitveno območje ob Savi in Sotli (hkrati grob načrt za naseljevanje kočevskih in beserabskih Nemcev na tem območju)

Vir: Dokumentacija INV (1941).

Prvi val preseljevanja se je pričel 7. junija in je trajal do 5. julija 1941. V njem je bilo preseljenih 5.000 Slovencev, predvsem intelektualcev v Srbijo, medtem ko so katoliški duhovniki ostali na Hrvaškem. Drugi val preseljevanja je trajal od 10. julija do 30. avgusta 1941. V njem je bilo preseljenih 25.000 Slovencev, ki naj bi ostali na Hrvaškem. Tretji val preseljevanja je trajal od 15. septembra do 31. oktobra 1941. V njem je bilo preseljenih 65.000 Slovencev iz obmejnih regij.

Po zgoraj omenjenem dogovoru je moral biti prostor ob meji »očiščen« in naseljen z nemškim prebivalstvom.

Preselitev prebivalcev Obsotelja je sodil v t. i. tretji val. Iz okoli 20 kilometrov širokega pasu ob novi nemško-italijanski in nemško-hrvaški državni meji naj bi izgnali vse ali skoraj vse slovensko in drugo nenemško prebivalstvo. Iz Posavja in Obsotelja naj bi tako preselili 65.000 oseb oz. 88,6 % prebivalstva, po kasnejših popravkih pa 46.000 oseb. Na njihove domove naj bi naselili predvsem kočevske Nemce. Preselitve, ki so se dogajale v tretjem valu, naj bi namreč zaradi neugodnih političnih razmer konec septembra v Jugoslaviji prišle šele spomladi leta 1942. Zaradi pritiska Kočevjarjev, da se preselitev opravi do zime, se je nemški okupator odločil, da bo Slovence preselil čim prej v t. i. preselitvena taborišča Volksdeutsche

Mittelstelle, kjer so bivali Nemci, ki so se preseljevali iz raznih dežel v Nemčijo in nato na okupirana območja (Simikič 2000, 256).

Za prebivalce Obsotelja je bilo načrtovano, da jih preselijo v Nemčijo in ponemčijo, v kolikor bo ugotovljeno, da so za to sposobni. Po takratni odredbi nemškega okupatorja si je le-ta celo pridržal pravico, da bo v danem času odločil o njihovi ponovni naselitvi glede na njihovo vedenje in sposobnost pri upoštevanju dosedanjega posestnega stanja.

V odredbi je bilo tudi navedeno, da mora preseljevanje prebivalstva iz Obsotelja potekati tako hitro, da bo zagotovljeno naseljevanje Kočevarjev od kmetije do kmetije. Preselitve tretjega vala so se uradno končale 12. avgusta 1942. V njem je bilo v Nemčijo iz tega območja skupno preseljenih 37.000 ljudi (Simikič 2000, 258).

3.5 (Pre)selitev Koroških Slovencev leta 1942

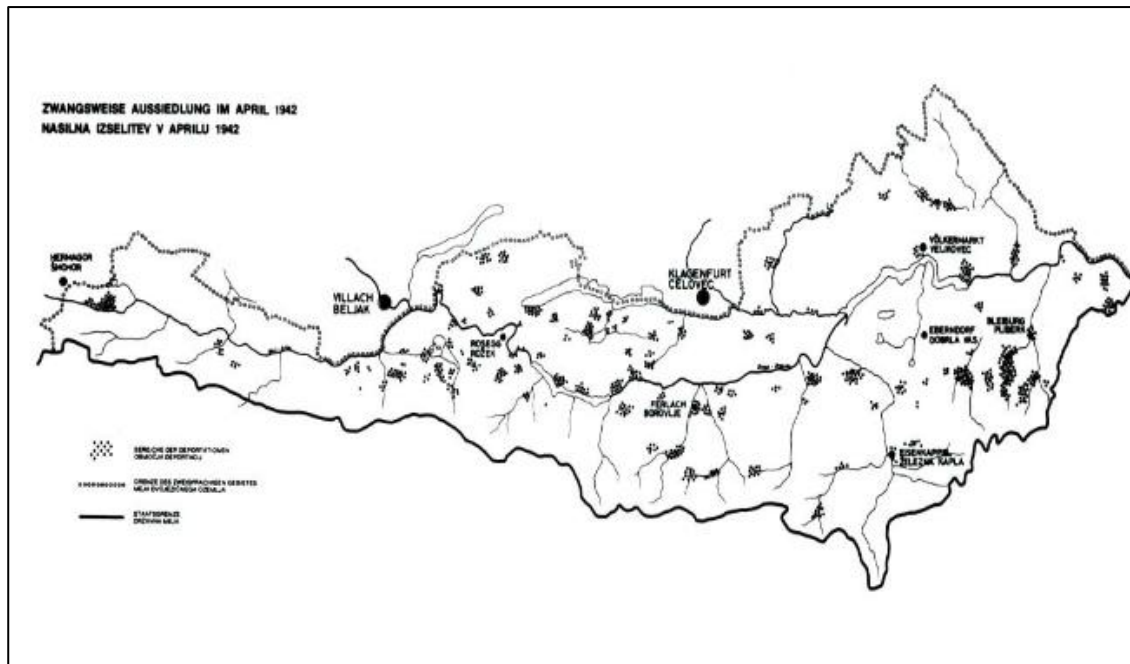
Takoj po priključitvi Avstrije k Nemčiji so nacionalsocialisti začeli z represalijami proti koroškim Slovincem in njihovim organizacijam, ki so jih stopnjevali vse do napada rajha na Jugoslavijo. Z njim se je pričelo masovno preganjanje Slovencev, ki je dobivalo v zasedenih področjih, ki so bila pod upravo šefov civilne uprave, grozljive razsežnosti. Slovence so razseljevali, zapirali v ječe, kaznilnice in koncentracijska taborišča, morali so na prisilno delo, nacionalsocialisti so doma in v tujini izvajali program popolne germanizacije preostalega slovenskega prebivalstva.

Slovenci na Koroškem so se po nacionalsocialističnem prevzemu oblasti v Avstriji deloma predajali upanju, da v svojih manjšinskih pravicah ne bodo bistveno prikrajšani, in menili, da so protislovenski ukrepi namenjeni le posameznikom ali ideološkim nasprotnikom (Malle 2002, 15).

V načrtovalnih štabih v Gradcu in Celovcu so že zgodaj leta 1942 razpravljali o alternativah za Koroško. Za naselitev optantov iz Južne Tirolske in Kanalske doline, ki so se odločili za Nemčijo, o katerih sem pisala v prvi točki tega poglavja, so potrebovali prostor. V tem primeru jim je vsekakor bila najprimernejša rešitev zemljiška posest tistih koroških Slovencev, ki so jih ocenili kot nezanesljive, predvsem ker so se pri ljudskem štetju 1939 priznali kot narodno zavedni Slovenci. Do takrat namreč Nemci še niso našli strnjene

naselitvenega območja za južne Tirolce, ki naj bi se preselili v Nemčijo. Tudi iz Gradca in Celovca so v Berlin že poslali načrte, da bi v primeru, če bi si Jugoslavijo delili z Italijo, večja slovenska naselitvena območja Jugoslavije lahko priključili Koroški in Štajerski (Malle 2002, 15).

Slika 3.5: Koroško izselitveno področje

Vir: Dokumentacija INV (1942).

Ko je nacionalsocialistična Nemčija napadla Jugoslavijo in ko je skupaj z Italijo, Bolgarijo in Madžarsko razdelila Jugoslavijo, so bile izdelane že vse ideološke in praktične priprave za izvajanje nadaljnje politike germanizacije na nemško zasedenih območjih. Slovensko območje Štajerske je bilo z ozkim pasom Hrvaške in Spodnje Štajerske priključeno k nemški deželi Steiermark. Mežiška dolina je bila skupaj z občino Jezersko in velikim delom Gorenjske skoraj do mestne meje Ljubljane podrejena nemški deželi Koroški. Obe omenjeni območji sta bili neposredno podrejeni Hitlerju in njihovi šefi civilne uprave so morali izpolnjevati njegov nalog, germanizirati območje in ga priključiti Nemčiji. Pripadniki nemško govorečih manjšin, ki so prebivali na teh območjih, so takoj postali nemški državljani, slovensko prebivalstvo, čeprav so ga večinoma klasificirali kot vindišarje¹⁶, pa je bilo podvrženo celi vrsti posebnih ukrepov in kontrol, ki naj bi zagotovili germanizacijo obeh območij (Malle 2002, 17).

¹⁶ Vindišarji so bili v očeh velikonemških nacističnih ideologov Slovenci, ki so bili primerni za nadaljnjo asimilacijo in končno germanizacijo (Wikipedia, 2010c).

Deportacija koroških Slovencev se je začela v zgodnjih jutranjih urah 14. aprila 1942. Ukaz za akcijo je predvideval pregon približno 1.200 oseb. Prizadetih je bilo 221 slovenskih kmečkih družin oz. 1.075 oseb. Do 15. aprila naj bi odvedli vse na seznamih navedene osebe, ki sta jih pripravila tajna državna policija in Urad pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva, v taborišče Reichsarbeitsdiensta v Žrelec pri Celovcu (Malle 2002, 55). V taborišču v Žrelcu so vse osebe registrirali, slikali in jim dali številke. 158 ljudi so še v Žrelcu v soglasju z gestapom oprostili dolžnosti preselitve, z namenom da bi preprečili nepotrebno pozornost in govorice so jih celo sami prepeljali nazaj v domače občine. Sodelavci Nemškega urada za naselitve so s posestniki zapisali tako imenovani protokol o prevzemu. Navesti so morali velikost posestva, število živine, zaloge, opremo ter kmetijsko orodje in stroje. Nato so s svojim podpisom potrdili predajo premoženja predstavnikom urada. Kmetije so neposredno potem predali v obdelovanje preseljencem iz Kanalske doline ali pa ga dali v zakup domačim interesentom in strankarskim tovarišem (Malle 2002, 56).

Do nadaljnjih množičnih izgonov ni prišlo, nadaljnje izselitve so imele značaj individualnih kazenskih akcij pri sumu podpore partizanom.

Pregon leta 1942 je bil glavni razlog za razvoj množične podpore oboroženemu odporu partizanov med slovenskim prebivalstvom. Koroški Slovenci sicer po svoji politični tradiciji niso bili uporniki. Širše in organizirano odporniško gibanje je na Koroškem nastalo šele leta 1942. Na pobudo slovenske Osvobodilne fronte je nastala odporniška organizacija najprej na vzhodu, v okolici Železne Kaple in Sel, na zahodu pa šele februarja 1943. To gibanje je postalo najpomembnejša politična odporniška organizacija na področju Koroške (Malle 2002, 39).

Po koncu vojne je najprej vse ostalo po starem. Koroški Slovenci so ostali v taboriščih ali pa na svojih delovnih mestih. Razen nekaj izjem so domači zakupniki in skrbniki iz Kanalske doline ostali na domačijah, predvsem pa že v zemljiških knjigah zapisani novi lastniki posesti. 17. julija 1945, več kot dva meseca po koncu vojne, je prispel prvi večji transport povratnikov z 273 osebami, med njimi približno 140 otrok, iz Nürnberga v Beljak. Skupaj s 35 osebami, ki so jih dan prej pripeljali iz Memmingena, so jih odpeljali na jugoslovansko mejo. Ker pa so bili vsi avstrijski državljani, so jih jugoslovanski mejni oficirji poslali nazaj v Beljak, kjer so

jih internirali kot Folksdojčerje¹⁷. V jutranjih urah 18. julija je prispel še vlak s 120 koroškimi Slovenci. Ko je vlak z vsemi koroškimi Slovenci po pogajanjih v popoldanskih urah končno prispel v Celovec, so potnike prepeljali v uničeno jezuitsko kasarno, jih registrirali in za nekaj dni zadržali. Šele po štirih dneh so se smele prve družine vrniti v domače vasi. Do 25. julija 1945 so vsi zapustili taborišče. Vrnitev na lastno domačijo pa ni bila mogoča za vse, nekateri so morali iskati zavetje pri sorodnikih in znancih. Nekateri skrbniki namreč niso hoteli zapustiti kmetij, druge kmetije pa so bile v tako slabem stanju, da se ni bilo mogoče vseliti (Malle 2002, 66).

8. maja 1945 je provizorična deželna vlada izrazila svojo odločenost, da bo koroškim Slovencem poravnala prizadeto krivico. 1. avgusta 1945 je deželna vlada sklenila uredbo o izvedbi vrnitve na domačije koroških Slovencev, ki so jih nacionalsocialistične oblasti izselile. Že 4. avgusta se je pričelo komisijsko vračanje kmetij nekdanjim lastnikom in popis škode. Večina domačij je bila do meseca oktobra 1945 že vrnjena. V uredbi pa ni bila zabeležena le vrnitev, temveč tudi povrnitev škode razlaščenim in začasnim gospodarjem (Malle 2002, 72).

3.6 Preselitev Slovencev iz Prekmurja v taborišče Sarvar

V letih po prvi svetovni vojni so se Slovenci začeli izseljevati iz slovenskega Primorja in hrvaške Istre, ker jih je preganjal italijanski fašizem, ki jih je s svojo raznarodovalno politiko želel poitalijaniti. Ker Slovenci niso želeli živeti pod italijansko fašistično oblastjo, so se začeli množično izseljevati na območje današnjega Prekmurja, kjer je že v prvih letih po prvi svetovni vojni zraslo pet kolonij, naseljenih s temi begunci. Eden glavnih razlogov, zakaj so ljudje v begu izbrali to območje, je bila leta 1921 izvedena agrarna reforma, s katero jim je država z boljšimi pogoji plačila razdeljevala zemljo, ki je bila takrat osnovni vir preživetja (Kramar 2007, 4).

Druga svetovna vojna je Prekmurje za štiri leta vrnila v politično-upravni okvir madžarske države. Med prvimi ukrepi madžarske okupacijske uprave je bil leta 1941 sprejet odlok o tem, da preide vsa zemlja, ki je bila med obema vojnama razlaščenjena zaradi agrarne reforme v

¹⁷ Folksdojčerji (nem. Volksdeutsche), od leta 1937 nacistični naziv za Nemce, ki so živeli zunaj Nemčije. Med drugo svetovno vojno so bili praviloma v veliko pomoč nemški okupacijski vojski. S svojimi organizacijami so bili pogosto pomoč okupatorju (Leksikon CZ 1976, 258).

Jugoslaviji, v last madžarske države. Slovenski kolonisti so bili do dokončne odločitve zakupniki svoje zemlje (Razvojni program podeželja – RPP 2006).

Madžarski okupator je želel s svojo kruto raznarodovalno politiko in raznimi genocidnimi dejanji asimilirati na tem območju živeče ljudi. Tako so vse slovenske uradnike nadomestili z madžarskimi, madžarščina pa je postala uradni jezik.

Raznarodovalna politika se je začela s sežiganjem slovenskih knjig in literature. Slovencem so plenili premoženje in jih zapirali. Še več, pošiljali so jih na prisilno delo, jih izganjali, mučili in ubijali (Kramar 2007, 4).

22. junija 1941 so izgnali vse primorske koloniste iz vasi Pince-Marof, Benica, Petišovci, Kamarci in Dolga vas v taborišče Sarvar na Madžarskem. Taborišče Sarvar je bilo v opuščeni tovarni svile in je lahko sprejelo do 8.000 internirancev. To sicer ni bilo taborišče smrti, vendar taborišče poniževanja, prisilnega dela, neznosne bede in pomanjkanja (Kramar 2007, 4).

3.7 Genocidne (pre)selitve slovenskih Judov med drugo svetovno vojno

Pred drugo svetovno vojno je na ozemlju današnje Slovenije živelo relativno malo Judov. Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 1931 je na slovenskem živelo le 820 Judov. Največ jih je živelo v Prekmurju, kjer so se začeli naseljevati že v 18. stoletju. Ker je bilo Prekmurje del Ogrske, so tamkajšnji Judje delili usodo z judovsko skupnostjo na Madžarskem in Hrvaškem. Konec 19. stoletja jih je bilo že 1.000, nato pa je njihovo število predvsem zaradi izseljevanja v večja mestna središča zunaj gospodarsko slabo razvitega Prekmurja začelo hitro upadati. Leta 1931 jih je bilo tako v Prekmurju le še 476. Večina jih je bila že več generacij trdno zasidrana na tem ozemlju in so skoraj vsi imeli jugoslovansko državljanstvo.

Povsem drugačna pa je bila judovska skupnost na ostalem slovenskem ozemlju. Po izgonu Judov iz Štajerske in Koroške leta 1497 ter iz Kranjske leta 1515 se Judje na tem ozemlju niso smeli stalno naseljevati vse do leta 1867. Judje iz tega področja so bili izrazito moderno mestno prebivalstvo, skoraj polovica jih je bila tujih državljanov. Čeprav so bili ti Judje v povprečju veliko bolj premožni kot ostalo prebivalstvo in je bilo med njimi kar nekaj premožnih posameznikov, je večina vseeno pripadala srednjemu meščanskemu sloju. Hkrati

je bila za te Jude značilna velika mobilnost. Z začetkom preganjanja Judov v Nemčiji je prišla ta značilnost še bolj do izraza. Prvi večji begunski val je nemške Jude zajel že leta 1933, nato pa je nekoliko oslabel. Veliko beguncev je bežalo prav preko Jugoslavije in največ se jih je zadržalo v Zagrebu. Na slovenskem ozemlju se jih je za daljši čas ustavilo le nekaj (Pančur 2009, 2).

Po nemški priključitvi Avstrije marca 1938 pa so takoj pričeli preganjati tudi tamkajšnje Jude. Ko si je Nemčija septembra 1938 pripojila še češke Sudete in je marca 1939 zasedla še preostali del Češke, so tudi češki Judi okusili vse oblike preganjanja. V Nemčiji, Avstriji in na Češkem so jih v zelo kratkem času uspešno oropali ne le vseh državljanskih in človekovih pravic, temveč v veliki meri tudi njihove gospodarske eksistence.

Jugoslovanskim Judom je bilo prizaneseno vse do oktobra 1940, ko je tudi jugoslovanska vlada izdala dve antisemitski¹⁸ uredbi. 6. aprila 1941 pa se je z napadom sil osi na Jugoslavijo nacistično preganjanje z vso močjo razširilo tudi na Jude iz Slovenije. Po porazu jugoslovanske vojske je okupator svoj del zasedenega ozemlja razdelil na dve začasni pokrajinski enoti, na Spodnjo Štajersko in na zasedeno ozemlje Koroške in Krajnske. Italijanski okupator je zasedel in ustanovil pokrajinsko upravno enoto Ljubljanska pokrajina, madžarski okupator pa je zasedel večino Prekmurja. Madžarski pravni red in s tem tudi antisemitska zakonodaja, je bil takoj uveljavljen v Prekmurju, nemški in italijanski okupator pa sta svoj pravni red šele postopoma prenašala na okupirana ozemlja. Različno obravnavanje Judov je imelo usodne posledice za judovsko skupnost po posameznih ozemljih Slovenije (Pančur 2009, 3).

Takoj ob nemški okupaciji, ko je bilo Judom jasno, da se začenja obdobje preganjanja, čeprav se jim niti približno ni moglo sanjati, da jih čaka nič manj kot fizično iztrebljenje, se je začelo množično prestopanje v krščanstvo, če se je to še dalo, skrivanje in sežiganje dokumentov o poreklu ter seveda bežanje na varno, če je bilo to še mogoče, v primeru slovenskih Judov najprej na območje pod italijanskim nadzorom (Jelinčič 2009, 97).

¹⁸ Antisemitizem je sovražna nastrojenost proti Judom kot verski, etnični ali rasni skupini, ki lahko zavzema vse od posameznikovih nastrojenosti do organiziranega sovraštva. Višek jasne ideologije Hitlerjevega nacizma je bil najbolj skrajn primer tega fenomena, ki je vodil do genocida evropskih Judov (Wikipedia 2010b).

Večina Judov iz nemških okupacijskih območij je že pred preganjanji pobegnila, že kmalu po nemškem prihodu. Večina je odšla v Ljubljano, ki je bila na italijanskem okupacijskem ozemlju. Konec avgusta 1941 se je tako v Ljubljani nahajalo nekaj več kot 400 judovskih beguncev iz nemških okupacijskih ozemelj, iz Nemčije in Avstrije ter Hrvaške. Ti Judje so se pridružili širokemu valu slovenskih beguncev iz nemškega okupacijskega območja, ki je pred nemških preganjanjem bežalo na italijansko okupacijsko območje. Na Spodnjem Štajerskem in Gorenjskem je nemškemu okupatorju uspelo uresničevati tako močno protislovensko politiko, da je v le nekaj mesecih leta 1941 izgnal približno 60.000 ljudi. Skupaj s Slovenci so bili tekom leta 1941 v Srbijo in na Hrvaško izgnani tudi Judje. Nemški okupator je sicer na Spodnjem Štajerskem aprila 1942 uvedel nürnberške zakone¹⁹, toda do takrat so bili praktično vsi Judje že izgnani (Pančur 2009, 4).

Usoda izgnanih in pregnanih Judov je bila zelo različna. Kot begunci in izgnanci so se znašli v deželah, kjer je bil odnos do judovskega prebivalstva zelo različen. Večina beguncev, ki so prišli v Slovenijo je pobegnila v Ljubljano, kjer so se pridružili množici ostalih judovskih beguncev. Večina od njih pa je nadaljevala svojo pot naprej proti Italiji. Do leta 1943 je bila stopnja italijanskega protijudovskega nasilja relativno majhna.

V skladu s svojo rasno zakonodajo je italijanski okupator kmalu tudi v Ljubljanski pokrajini začel judovske begunce in druge Jude internirati v Italijo. Večino ljubljanskih Judov so italijanske oblasti internirale že novembra 1941 in spomladi 1942 v različne kraje severne Italije in posamezna zbirna taborišča (Jelinčič 2009, 97). Ob italijanski kapitulaciji leta 1943 se je v Ljubljani nahajalo le še malo tujih Judov, nekaj Judov z nekdanjim jugoslovanskim državljanstvom, med katerimi je bilo veliko pokristjanjenih oziroma so živeli v mešanih zakonih. Nemci so okupirali tudi Ljubljansko pokrajino in jo vključili v operacijsko cono Jadransko primorje. Le-ta je v sklopu nemške nacistične oblasti dobila okrnjeno pokrajinsko avtonomijo. Tisti Judje, ki so v Ljubljanski pokrajini preživeli italijansko okupacijo, so bili po vkorakanju nemškega okupatorja septembra 1943 večinoma poslani v nemška koncentracijska taborišča (Jelinčič 2009, 98). Življenja ostalih Judov na tem območju so se usodno zasukala šele septembra 1944, ko je bilo v sklopu obširnih protikomunističnih aretacij v Ljubljani aretiranih tudi 32 preostalih Judov in njihovih nejudovskih sorodnikov. Večjemu delu teh Judov se je po koncu vojne uspelo vrniti iz nemških taborišč. Veliko bolj sistematično pa so

¹⁹ Rasistični nürnberški zakoni so za Juda opredeljevali vsakogar, ki je imel vsaj judovskega pradedo, to je 12,5 % judovske krvi (Hančič 2009, 2).

Jude preganjali v ostalih delih operacijske cone Jadransko primorje, kjer so nemške okupacijske sile vodile tako vojaško kot civilno upravo. Pripadnike zelo številčne judovske skupnosti v Trstu in Gorici so povsem izropali, mnogi pa so tudi pomrli v nemških koncentracijskih taboriščih. V osrednji in severni Italiji je pod nemškim pokroviteljstvom nastala marionetna fašistična republika, ki se je izkazala za dobrega sodelavca pri nemški izvedbi holokavsta nad Judi v Italiji. To usodo so delili tudi judovski begunci in izgnanci s slovenskega ozemlja (Pančur 2009, 5).

Usoda judovske skupnosti v Prekmurju je bila močno povezana s holokavstom na Madžarskem. Madžari so sicer v Prekmurju podobno kot drugje na Madžarskem vodili strogo protijudovsko politiko, toda holokavsta vse do leta 1944 niso izvajali. V Prekmurju je tako kot drugje na Madžarskem do dramatičnega zasuka prišlo šele po vkorakanju nemških čet marca 1944 in vzpostavitvi Nemčiji naklonjene vlade. Začele so se sistematčne aretacije in koncentracije Judov v geta, od koder so jih Nemci vozili v koncentracijska taborišča. Med prvimi žrtvami so bili tudi prekmurski Judje (Pančur 2009, 5; Hančič 2009, 4).

V Auschwitzu je bilo tako ubitih 1.771 oseb iz Slovenije, med katerimi je bila kar četrtna Judov. Tako visok delež slovenskih judovskih žrtev je še toliko bolj očiten, če vemo, da je pred drugo svetovno vojno na ozemlju današnje Slovenije živelo le okoli 1.000 Judov. Skoraj polovica jih je bila doma v Prekmurju, ostali so prebivali v večjih slovenskih mestih, predvsem v Ljubljani, Mariboru, Celju, na Ptuju in v Kranju. Med slednjimi jih je veliko izhajalo prav iz Nemčije, Avstrije, Češkoslovaške in Poljske, kjer je nacistični režim s širitvijo svoje oblasti Jude vedno bolj preganjal (Pančur 2009, 1).

3.8 Eksodus Italijanov v obdobju 1945–1954

Procesi novega oblikovanja mej konec druge svetovne vojne so sprožili množična izseljevanja in preseljevanja narodnih manjšin v svoje matične domovine. Ti procesi so zajeli tudi slovenske in hrvaške pokrajine, ki so bile priključene Italiji z Rapalsko pogodbo (12. 11. 1920), po drugi svetovni vojni pa so bile z mirovno pogodbo z Italijo ter z Londonskim memorandumom razdeljene med Italijo in Jugoslavijo (Kostov 2005, 47).

S podpisom mirovne pogodbe z Italijo meja še ni bila dokončno začrtana, saj Trst kot največje mesto in najbolj sporna točka ni bil priključen niti Italiji niti Jugoslaviji. Na narodnostno

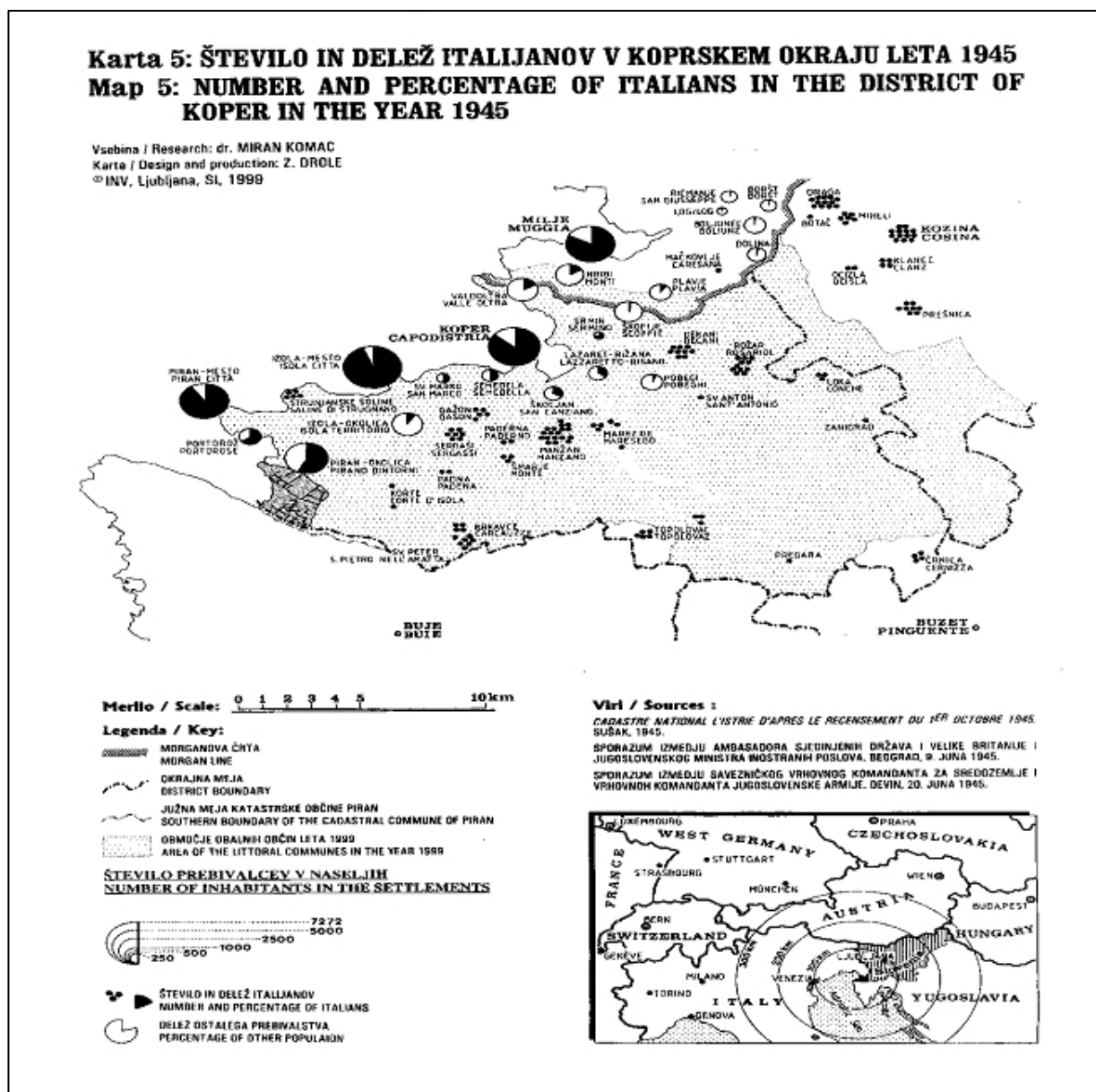
najbolj mešanem področju so ustanovili Svobodno tržaško ozemlje (v nadaljevanju STO), ki naj bi bilo pod nadzorom Varnostnega sveta OZN. STO je bilo razdeljeno na cono A pod anglo-ameriško vojaško upravo in cono B pod jugoslovansko vojaško upravo.

Slika 3.6: Svobodno tržaško ozemlje

Vir: Državne meje po drugi svetovni vojni (Dolenc in Gabrič, 2002).

Slika 3.7: Število in delež Italijanov v Koprskem okraju leta 1945

Vir: Dokumentacija INV (1999).

Premikanje meje je sprožilo močnejše migracijske tokove, zlasti izseljevanje Italijanov iz predelov, ki so pripadli Jugoslaviji. V večini je šlo za izseljevanje iz Hrvaške, medtem ko je Slovenija do leta 1947 dobila le ozemlje, ki je bilo do zakoličenja rapalske meje popolnoma slovensko. Med vojno priseljeni Italijani so se začeli izseljevati že med vojno po padcu fašizma, saj je šlo v veliki meri za italijansko uradništvo, orožnike in vojaštvo.

Z navezovanjem tesnejših stikov med Jugoslavijo in zahodnimi silami v začetku petdesetih let se je tržaški vozle začel razpletati, saj so zahodni zavezniki enostransko razglasili, da bodo

upravo v coni A predali Italiji. Jugoslavija je nato delno mobilizirala vojsko in jo poslala na meje med Italijo in STO. Angleži in Američani pa so začeli pogovore z obema stranema o rešitvi vprašanja.

Pogovori so bili končani oktobra 1954 s podpisom Memoranduma o soglasju, ki ga drugače imenujemo tudi Londonski memorandum. Po tem memorandumu je Jugoslavija dobila cono B in majhen del cone A STO. Sloveniji je bil priključen okraj Koper in dobila je izhod na morje. Slovenija pa je prav tako dobila območje z italijanskim prebivalstvom v Kopru, Piranu in Izoli, ki so bili v središčih večinsko italijanski, na obrobju pa slovenski. Tem spremembam meja je sledil nov val izseljevanja Italijanov v Italijo.

Kapitulacija Italije je bila prelomnica, ki je migracijski tok italijanskega prebivalstva obrnila nazaj v prid Slovencev, vendar je do takrat odšla že večina italijanskega prebivalstva. Drugi val preseljevanja iz tega območja se je zgodil ob koncu vojne, pred prihodom jugoslovanske vojske, tako da je bilo ob uveljavitvi mirovne pogodbe z Italijo septembra 1947 izseljevanje iz obravnavanega območja že v veliki meri izvršeno, ne pa še pravno urejeno. Podlago za zakonsko ureditev je predstavljal 19. člen Pariške mirovne pogodbe²⁰ (Kostov 2005, 47). Določbe Pariške mirovne konference so poleg rešitve spornega ozemlja v obliki STO tudi omogočale, da se osebe, ki želijo obdržati italijansko državljanstvo in italijanski jezik kot uradni jezik, lahko odločijo za legalni odhod (optirajo) v Italijo, vendar se morajo odpovedati jugoslovanskemu državljanstvu (Fakin 2004, 120). Pravica do opcije pa je prinesla s seboj tudi obvezo o izselitvi glede na izbiro državljanstva.

V mirovni pogodbi zahtevani zakon o državljanstvu oseb na priključenem ozemlju je bil objavljen v Uradnem listu FLRJ decembra 1947. Z njim so prebivalci ozemlja, ki ga je mirovna pogodba dodelila Jugoslaviji, s 15. septembrom 1947 pridobili jugoslovansko državljanstvo.

Pomembna določba omenjenega zakona je, da prebivalci, ki so optirali za italijansko državljanstvo, obdržijo italijansko državljanstvo in se zanje ne bo štelo, da so prevzeli

²⁰ 19. člen Pariške mirovne pogodbe pravi:

»Italijanski državljani, ki so imeli 10. junija 1940 stalno prebivališče na ozemlju, ki ga je Italija s to Pogodbo prenesla na drugo državo, in njihovi otroci, rojeni po tem datumu, postanejo z izjemami, ki so navedene v naslednjem odstavku, državljani države, v katero je bilo ozemlje preneseno, s polnimi državljanskimi in političnimi pravicami v skladu z zakonodajo, ki jo mora država v ta namen sprejeti v treh mesecih od začetka veljavnosti te pogodbe« (Kostov 2005, 47).

državljanstvo države, na katero je bilo preneseno ozemlje. Hkrati pa je lahko država, na katero je bilo preneseno ozemlje, zahtevala od tistih, ki izkoristijo pravico do opcije, da se preselijo v Italijo v letu dni od dneva optiranja (Kostov 2005, 56).

Decembra 1947 je Ministrstvo za notranje zadeve FLRJ v Uradnem listu objavilo Pravilnik o opciji, po katerem so osebe, ki so želele obdržati italijansko državljanstvo, podale pisno in ustno izjavo. Zahtevke za opcije je obravnavala Vlada Ljudske republike Slovenije. Slovensko ministrstvo za notranje zadeve je priznavalo opcije v čim manjšem številu. Opcije so odobrili le pravim Italijanom po jeziku in poreklu ter članom njihove ožje družine. Odobrili pa so jih tudi očitnim sovražnikom, čeprav njihovo italijansko poreklo ni bilo dokazano (Fakin 2004, 120).

Optiranje za italijansko državljanstvo je imelo pomembne pravne posledice na državljanstem in premoženjskem področju. Mnogim že odseljenim je slovensko ministrstvo odreklo pravico do optiranja. Večina le-teh pa se ni zavedala pravnih posledic izselitve brez odobritve. Vsi ti ljudje so po zakonu o državljanstvu oseb na priključenem ozemlju postali jugoslovanski državljani. Zaradi tega so jim jugoslovanske oblasti kot pobeglim osebam odvzele državljanstvo. Ker so bili obravnavani kot pobegle osebe, je bilo možno, da so jim po veljavni zakonodaji zaplenili premoženje, poleg tega pa niso imeli pravice zahtevati odškodnino (Petacco 2005, 42). Pobegle osebe so bile torej v slabšem položaju kot optanti – ti so obdržali vse državljanske pravice.

Italija je zahtevala omilitev strogih zahtev za optiranje, podaljšanje rokov in priznanje opcij. Od uveljavitve mirovne pogodbe do dokončne rešitve vseh spornih vprašanj je za italijansko državljanstvo optiralo 21.332 prebivalcev slovenskega dela priključenega ozemlja. Ti ljudje so bili pretežno Italijani, ki so se preselili na to področje v obdobju med obema vojnama. Več kot 70 % oseb je zapustilo to področje v prvih mesecih po kapitulaciji Italije (Kostov 2005, 58).

Na mirovni konferenci v Parizu leta 1946 sta se Italija in Jugoslavija dogovorili o tako imenovanem etničnem ravnotežju, po katerem naj bi ostalo na italijanski strani približno toliko pripadnikov jugoslovanskih narodov, kot je bilo na jugoslovanski strani Italijanov. Za merilo je bil postavljen statistični podatek iz popisa prebivalstva iz leta 1910. Ta razmejitev je bila predvsem v škodo Slovincem. Italijansko prebivalstvo je bilo že skozi zgodovino najbolj

strnjeno v teh obalnih mestih: Izoli, Kopru in Piranu, medtem ko je bilo zaledje večinoma slovensko, agrarno in zaostalo.

Po zgodovinskih podatkih se je od leta 1945 do oktobra 1953 iz okraja Koper izselilo 9.008 oseb. Del izselitev je bilo legalnih, del pa nelegalnih. Za legalno izselitev je bilo treba pridobiti dovolilnico vojaške uprave jugoslovanske armade. Kot nelegalno odselitev pa so slovenski oblastni organi obravnavali zapustitev ozemlja brez dovoljenja.

Slednjih je bilo največ v prvem povojnem obdobju, ko so ozemlje zapustili predvsem tisti, ki zaradi svojega predvojnega ali medvojnega nasilnega ravnanja ali aktivnega sodelovanja v fašističnih organizacijah niso mogli ali niso hoteli ostati na tem ozemlju.

Po 5. oktobru 1954 so se prebivalci STO lahko izseljevali po določbah Londonskega memoranduma. Po teh določbah so imeli prebivalci v obeh okupacijskih conah pravico do svobodne izbire državljanstva. Prav tako jim je bila omogočena pravica do vrnitve ne glede na državljanstvo. Ti ljudje so lahko tudi razpolagali s svojo lastnino in imetjem. Rok za izselitev v državo svojega državljanstva je bil eno leto, na zahtevo italijanske strani pa je bil ta rok podaljšan še za eno leto. Merili za pozitivno rešeno vlogo za izselitev sta bila domicil in pogovorni jezik (Kostov 2005, 67).

Ker je italijansko prebivalstvo do takrat večinoma zasedalo pomembnejša mesta v gospodarstvu in družbi in ker se je do leta 1958 izselilo 19.000 Italijanov, italijanskim oblastem ta množična izselitev ni bila po godu. Po množični izselitvi prebivalstva iz okraja Koper cone B STO so tu ostali italijanski prebivalci iz socialno šibkejših slojev in ostareli ljudje, ki so se znašli v položaju manjšine. Koprsko okrožje je ostalo tako rekoč brez izobražencev, saj so bile v času italijanske suverenosti in raznarodovalnih ukrepov na tem ozemlju nekatere službe, dejavnosti in izobraževanje Slovincem nedostopne.

Izseljevanje je zajelo sledeče sloje in skupine (Kostov 2005, 70):

1. Najprej tiste, ki so kompromitirani s fašizmom in so zbežali v Italijo že leta 1943 ali najkasneje 1945.
2. Intelektualci, veleposestniki, trgovci in drugi filo-Italijani, ki niso bili pogodu novim oblastem in so bili postopno izločeni iz upravnega aparata. Izselsli so se tudi zaradi

nacionalizacije in agrarne reforme ter uvedbe jugolire, ki je onemogočala ekonomske vezi s cono A.

3. Poseben izselitveni val sestavljajo komunisti informbirojevci, ki so bili na začetku vključeni v upravni aparat, kasneje pa so bili izključeni zaradi zagovarjanja Sovjetske Zveze. Izsledili so se v letih 1948/49.
4. Zapora mejnih prehodov pa je najbolj udarila po delavcih, ki so se vsak dan vozili v službo v Trst. Začetek njihovega izseljevanja sega v leto 1947, ko še ni bilo večjih omejitev dnevnih migracij.
5. Posebej načrtno je oblast izvajala pritisk na duhovščino, učitelje in ljudi, ki so prišli v spor z oblastmi zlasti v letih 1949–1953.
6. Ribiče je prizadela odrezanost od Trsta, kjer so prodajali večino svojega ulova.
7. Kmete je prizadela agrarna reforma v okraju Koper februarja 1947, ki je bila v bistvu dekolonizacija. Razlaščenih je bilo 2.289 hektarov zemlje, razlaščene so bile zgradbe. Zemlja je bila razdeljena agrarnim interesentom (kolonom in malim kmetom). 75 % prejemnikov zemlje je bilo italijanske narodnosti. Ker pa so bila novonastala posestva razmeroma majhna in niso omogočala dovolj dostojnega življenja, so jih prejemniki kmalu prodali ali dali v najem, sami pa so se izselili v Italijo.
8. Naslednji sloj izseljencev so italijanski delavci in meščani, ki so po podpisu Londonskega memoranduma izgubili upanje, da bi se kdaj vrnili pod Italijo.
9. Izsledjevali pa so se tudi Slovenci iz podeželskih vasi – tako zaradi svoje vitalne ekonomske navezanosti na Trst kot iz želje po boljšem življenju.

Prebivalci nekdanje cone B STO so se v večjem številu izseljevali do leta 1962, potem pa je odseljevanje močno upadlo. Italijanske oblasti so avtomatično priznale italijansko državljanstvo vsem prebivalcem nekdanje cone B, ki so pribežali v Italijo, saj so kot italijanske državljanke obravnavale vse prebivalce te cone, tudi tiste, ki so ostali v Jugoslaviji.

Razlogi za izselitev v prvem obdobju po vojni so bili predvsem ideološki in nacionalni: prvi so odšli fašisti oziroma njihovi privrženci ter tisti, ki kot Italijani niso bili pripravljeni sprejeti oblasti barbarskih Slovanov in enakopravnega življenja s Slovani, še zlasti ne v večnarodnostni državi, kjer so bili Slovani večina. V drugem obdobju, v letih 1953–1957, sta bila najpogostejša razloga zaposlitev in sorodstvene vezi onkraj meje (Klemenčič 2000, 8).

3.9 Eksodus Nemcev v obdobju 1945–1947

Beg in preselitve so ob koncu druge svetovne vojne zajele okrog 18 milijonov Nemcev. Od teh naj bi jih kar 5 milijonov umrlo v procesu preselitve in bega. Odnosi med Nemci in domačini ter vloga nemške manjšine v drugi svetovni vojni so pri narodih, katerim so Nemci stregli po obstoju, pa tudi pri zaveznikih, privedli do spoznanja, da je edino sredstvo za politično konsolidacijo v tem delu Evrope izselitev Nemcev v meje nemške države. Slovanski narodi, sosedje Nemčije, so bili v času druge svetovne vojne najbolj izpostavljeni: množičnemu fizičnemu uničevanju, deportacijam, katerih namen je bil uničiti nacionalni obstoj, ter najbolj surovi in sistematični germanizaciji. Prav nemško prebivalstvo v okupiranih državah je bilo sredstvo, ki ga je za uveljavitev svoje agresivne politike izkoristila nacistična Nemčija. Obseg krivde pri posameznih Nemcih je bil različen, a splošno prepričanje je bilo, da nevarnost leži v »nemštvu« kot takem in ne v ljudeh samih.

Edino rešitev za zagotovitev miru v Evropi so zavezniške sile videle v nadaljnjem dopolnjevanju in sankcioniranju splošnega bega Nemcev iz vzhodne in jugovzhodne Evrope. Med ljudstvi protifašistične koalicije, zlasti med ljudstvi vzhodne Evrope, je bilo po večini jasno, da sožitja z Nemci v skupni državi ne more biti. Glede na to, da je nemški narod sam ustvaril Hitlerjevo državo in ji zvesto služil, je logičen zaključek, da mora nemški narod nase sprejeti krivdo za posledice zločinske politike svoje države. Izvrševalci zločinov v državah vzhodne in jugovzhodne Evrope so bili večinoma pripadniki nemškega naroda in njihovo trpljenje ob preselitvah po letu 1945 so mnogi smatrali kot pravično kazen za zločinska dejanja, ki so jih zakrivali.

V primeru, ko na vojne preselitve nemškega prebivalstva gledamo v luči drugih medvojnih zavezniških načrtov, postane očitno, da je večina držav in svetovno javno mnenje odobravalo preselitev Nemcev kot potreben in upravičen ukrep (Laušić 1991, 188).

Kot bomo videli kasneje, potsdamski sklepi niso bili le rezultat povojnega razmišljanja o usodi »folksdojčerjev« in sklepi predsedstva AVNOJ ter Beneševi dekreti niso v ničemer odstopali od zavezniških medvojnih predstav o odnosu do nemških manjšin v V in JV Evropi. Scenarija za obsežno vračanje vseh nemških narodnostnih skupin v Nemčijo pa nista napisala niti Stalin niti Beneš, temveč strokovnjaki britanskega zunanjega ministrstva v okviru svojih razmišljanj o bodoči povojni ureditvi v Evropi. Ti začetki segajo v leto 1942, načrti pa so bili

končani v prvi polovici leta 1944. V juliju 1942 je britanska vlada javno proglasila Münchenski sporazum iz leta 1938 za neveljavnega in tajno izrazila svoje soglasje z »načelom preselitve nemškega prebivalstva iz srednje- in jugovzhodne Evrope v Nemčijo, in sicer tja, kjer je to potrebno in zaželeno«.

Od aprila 1943 sta ZDA in Velika Britanija soglašali, da je treba vse nemške manjšine v vzhodnoevropskih državah preseliti v Nemčijo. 26. junija 1944 je britansko zunanje ministrstvo angleškemu vojnemu kabinetu predložilo v vednost obširen dokument z naslovom »Transfer of German Populations«. Ta dokument je vseboval vse gospodarske in politične vidike načrta za izgon, obenem pa je analiziral posledice izгона v vseh deželah vzhodne Evrope.

Cilji izгона so bili (Seewann 1998, 335):

- homogenizacija vzhodnoevropskih držav in zmanjšanje deleža narodnostnih manjšin v njih;
- povečana notranja stabilnost v teh državah in multilateralna varnost ter
- preprečitev možnosti, da bi Nemčija izkoriščala svoje manjšine za ekspanzionistični potencial in jih uporabljala kot orodje v svoji hegemonialni politiki v vzhodni Evropi.

Prevlada varnostnopolitičnih ciljev in posledično etnično poenotenje kot politično vodilo izhajata iz memoranduma britanskega ministrstva z dne 8. marca 1944; le-ta nosi naslov »Preselitve manjšin v jugovzhodni Evropi« (angl. *Minority transfers in South Eastern Europe*). V tem dokumentu prevladuje mišljenje, da bi s preseljevanjem manjšin in etnično homogenizacijo držav dosegli večjo varnost na tem področju. V okviru preselitve in zamenjave prebivalstva so bile navedene tudi možne in številčno opredeljene oblike etničnega poenotenja: preselitev Nemcev iz Jugoslavije z zamenjavo Slovencev iz Avstrije, Madžarov iz Češkoslovaške z zamenjavo Slovakov iz Madžarske, Madžarov iz Jugoslavije, nadalje Italijanov iz Jugoslavije z zamenjavo Slovencev iz Italije, Bolgarov iz Jugoslavije in Grčije, Romunov in Bolgarov izmenično iz Bolgarije in Romunije in končno Albancev iz Jugoslavije in Grčije (Seewann 1998, 335).

Tako se je kot posledica nekega zgodovinskega dogajanja, politike nacistične genocidne ideologije, strahu pred njeno ponovitvijo in navdušenja zaradi zmage nad njo začel izgon

Nemcev iz vzhodne in jugovzhodne Evrope. Podobna usoda je doletela tudi tiste iz vrst drugih narodov vzhodne in jugovzhodne Evrope, ki so simpatizirali z nacisti.

Za folksdojčerje iz Poljske, Češkoslovaške in Madžarske so bila torej usodna določila XIII. člena Potsdamskega sporazuma, sprejetega 2. avgusta 1945, s katerim so se Stalin, Truman in Attlee dogovorili o usodi povojne Evrope in Nemčije. Že v Potsdamskem dokumentu so se tri velesile zavedale, da gre za dejanje velikih razsežnosti, kjer bo šlo za preseljevanje velikega števila ljudi, in so zato pooblastili svoje predstavnike v Zavezniškem kontrolnem svetu za Nemčijo, da pripravijo vse potrebno za sprejem in porazdelitev preseljencev po vseh okupacijskih conah, skladno z razmerami v posameznih delih Nemčije. Obenem so o tem obvestili češkoslovaško vlado, začasno vlado Poljske in Kontrolni svet za Madžarsko. Namen tega je bil, da bi preseljevanje potekalo skladno in ob pomoči oblasti dežel, iz katerih so prihajali »folksdojčerji« (Nećak 1998, 213).

S češkoslovaškim predsednikom Benešem je ta vlada sicer soglašala, da je predvojni sistem pogodb o manjšinski zaščiti odpovedal, vendar pa je s svojimi lastnimi in samostojnimi razmišljanji zdaleč preseгла v začetku zmerne in k delni rešitvi usmerjene predstave Beneša. S češkoslovaško vlado v izgnanstvu je vendarle obstajalo soglasje v eni izmed bistvenih točk: dolgoročno naj bi sodelovanje v Evropi, sestavljeni iz homogenih nacionalnih držav, potekalo bolj harmonično kot pred vojno (Seewann 1998, 338).

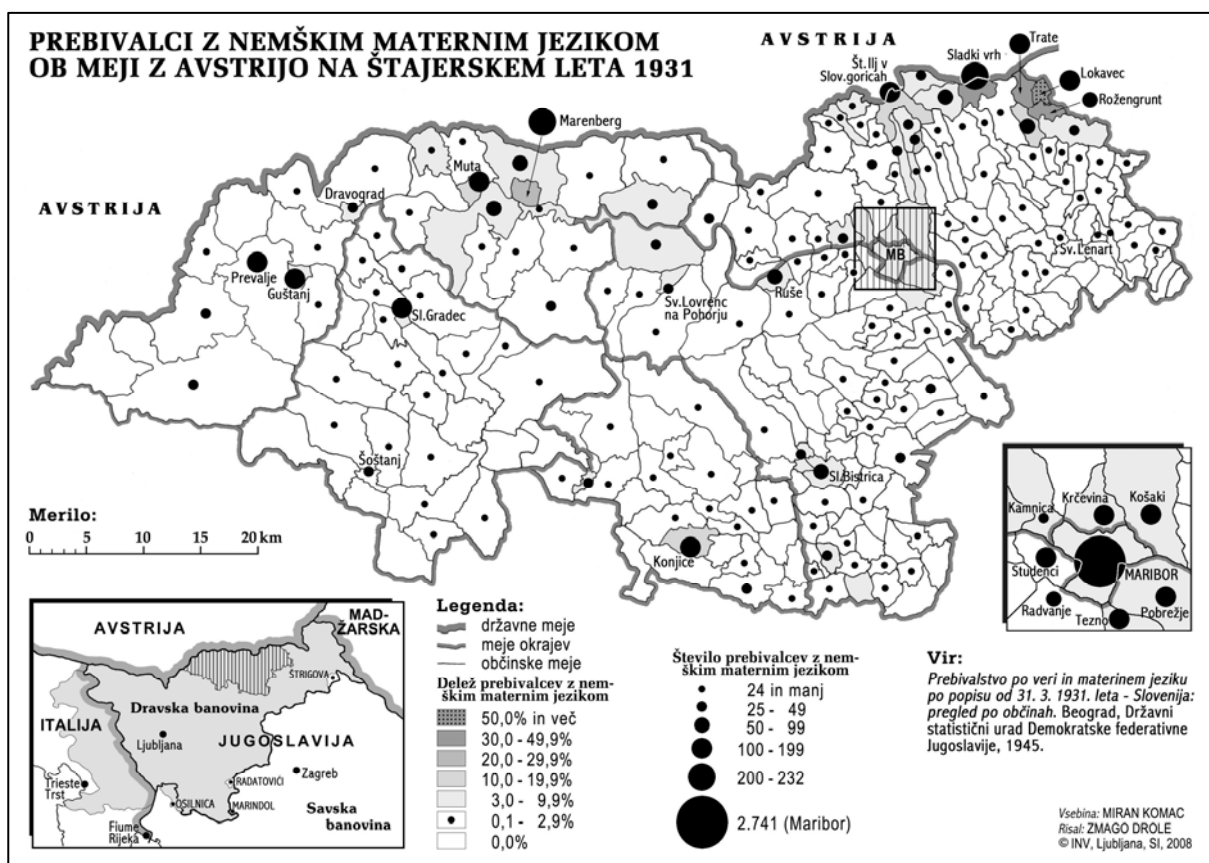
Čeprav zavezniki v Potsdamskem sporazumu Jugoslavije niso navajali med tistimi državami, ki so jim dovolili izgon pripadnikov nemške narodne manjšine, so se jugoslovanske oblasti kljub temu odločile izgnati nemško narodno manjšino iz Jugoslavije. S tem je bila zapečaten tudi usoda nemške narodne manjšine v Sloveniji (Mikola 2009, 10).

Politična odločitev o tem, kaj bo z nemško manjšino po drugi svetovni vojni, je bila na jugoslovanski ravni verjetno sprejeta ali v času drugega zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (v nadaljevanju AVNOJ) 29. novembra 1943 ali pa nekje med koncem zasedanja in začetkom leta 1944 (Repe 1998, 146).

Večina Nemcev se je že pred koncem vojne sama umaknila iz Slovenije v Avstrijo. Prvi načrti za izselitev Nemcev iz Jugoslavije so nastali leta 1943 in s temi načrti so se strinjale tudi

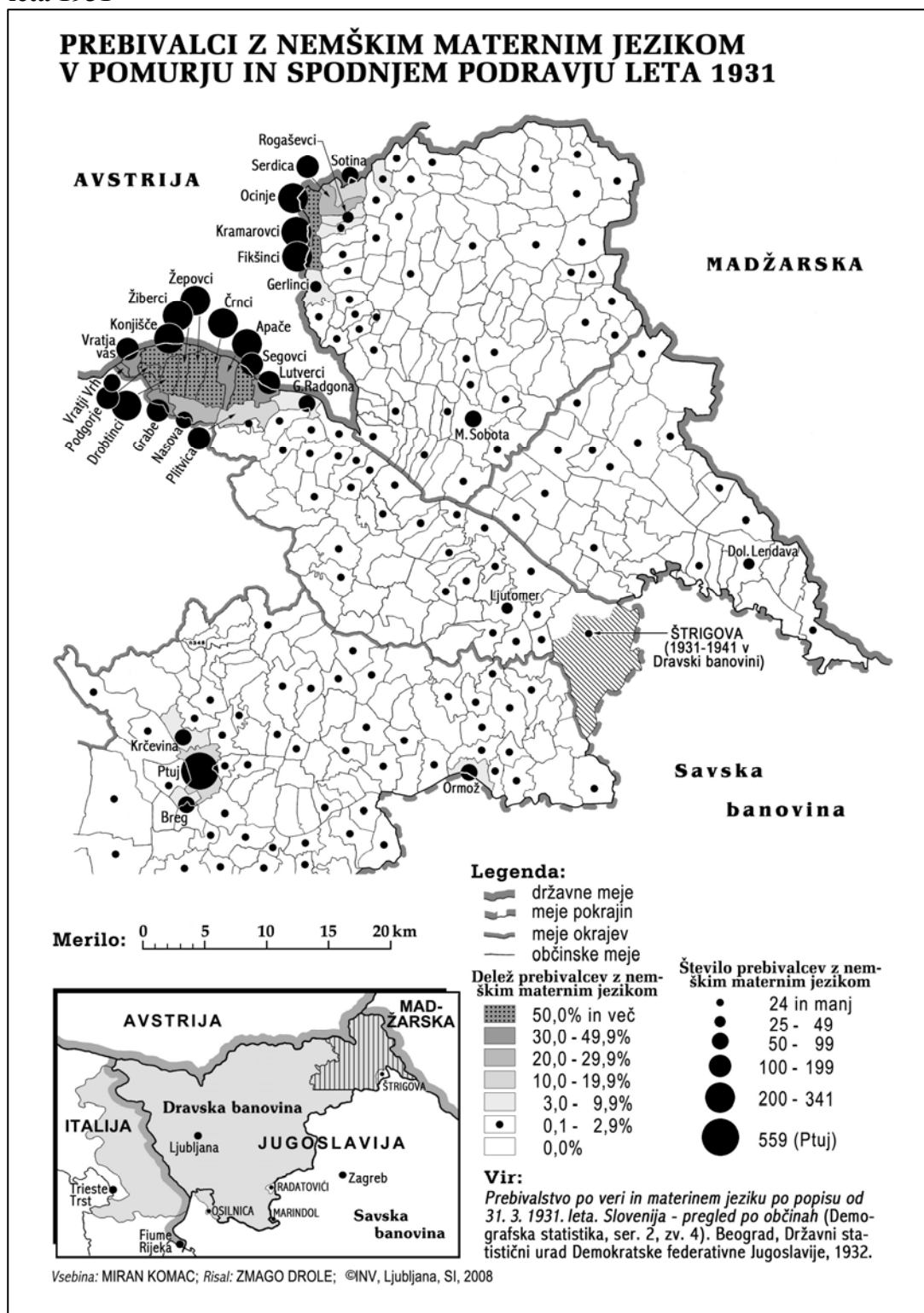
oblasti v Nemčiji. To je bil tudi razlog, da je večinski del jugoslovanskih Nemcev, zlasti tistih iz Vojvodine in Slavonije, emigriral organizirano. Izjema je bilo območje Banata, kjer je do načrta evakuacije prišlo šele septembra 1944. Razlog je bil, da so bili folksdojčerji tukaj nosilci oblasti, evakuaciji pa so nasprotovali tudi v SS-poveljstvu v Beogradu. Zaradi tega je v teh dveh pokrajinah večinski del nemškega prebivalstva zajel prodor Rdeče armade na domovih. Načrt za evakuacijo iz Neodvisne države Hrvaške so začeli delati septembra 1943, sprejet pa je bil februarja 1944. Evakuacija se je začela 23. septembra 1944, v glavnem je bila končana do novembra 1944. Do začetka leta 1945 se je iz Hrvaške umaknilo okoli 110.000 folksdojčerjev, poleg njih pa še nekaj deset tisoč pripadnikov raznih nemških enot. Nemci so se začeli iz Slovenije umikati 5. maja 1945 (Repe 1998, 145).

Slika 3.8: Prebivalci z nemškim maternim jezikom ob meji z Avstrijo na Štajerskem leta 1931

Vir: Dokumentacija INV (1945).

Slika 3.9: Prebivalci z nemškim maternim jezikom v Pomurju in Spodnjem Podravju leta 1931

Vir: Dokumentacija INV (1932).

Predsedstvo AVNOJ v Beogradu je 11. novembra 1944 sprejelo odlok o zaplembi imetja nemškega rajha in njegovih državljanov na ozemlju Jugoslavije, vsega imetja oseb nemške

narodnosti, razen Nemcev, ki so se bojevali v vrstah narodnoosvobodilnega gibanja (v nadaljevanju NOB) ali so bili državljani nevtralnih držav in se med okupacijo niso vedli sovražno do NOB, vsega imetja vojnih zločincev in njihovih pomočnikov ter imetja oseb, ki bi jih sodišča obsodila na izgubo imetja (Ferenc 1998, 119).

Ko analiziramo zakonske predpise iz prvih dveh let po koncu druge svetovne vojne, ugotovimo, da so le-ti jugoslovanske Nemce enako kot Nemce iz Nemčije proglasili za sovražnike države in ljudstva. Njihovo premoženje so obravnavali kot del sovražnega premoženja, ki mora tako postati lastnina nove jugoslovanske države. Natančno so opredelili kategorije »nemškega premoženja«, ki ga je bilo treba zapleniti. Določili so postopek zaplembe in državne organe, ki bodo upravljali z zaplenjenim premoženjem.

Predsedstvo AVNOJ je 21. novembra 1944 sprejelo dva odloka, ki sta se nanašala na jugoslovanske Nemce. Prvi predpis je bil *»Odlok o prehodu sovražnikovega imetja v državno svojino, o državnem upravljanju imetja odsotnih oseb in o zasegi imetja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile«*. Veljati je začel 6. februarja 1945, ko je bil objavljen v Uradnem listu.

Nemški viri in prizadeti pričajo še o obstoju drugega odloka, ki naj bi bil sprejet nekoliko prej istega dne, tj. 21. novembra 1944. Popularno naj bi nosil ime *»Odlok iz Jajca«* ali tudi *»Mali odlok iz Jajca«*, uradno naj bi bil to *»Odlok AVNOJ-a o odvzemu državljanskih pravic«*. Ta odlok pa ni bil objavljen v Uradnem listu in zato ni avtentičnega besedila ter neposrednega dokaza, da je res obstajal (Mikola 2009, 12).

Oba odloka sta tudi sestavni del jugoslovanske zakonodaje, ki predstavlja današnjo slovensko državno kontinuiteto (Prinčič 1998, 245).

Ukrepi za zbiranje, zapiranje in izgon Nemcev na Slovenskem so bili izvajani pretežno v času do konca leta 1946. Transporti z izgnanci so se prenehali nekako sredi leta 1946. Kaže pa, da v tem času vendarle niso zbrali vseh Nemcev na Slovenskem v taboriščih oziroma niso vseh izgnali. Konec leta 1946 je bilo izgnanih še nekaj sto Nemcev iz Štajerske, vendar jih niso pregnali v Avstrijo, temveč v taborišča v Vojvodini (Nećak 1998, 24).

Največ pobeglih in izgnanih folksdojčerjev se je naselilo v Avstriji (okrog 15.000 Kočevarjev in 9.000 Nemcev iz Štajerske). Prva povojna leta so Nemci še živeli računajoč na družbeno-politične spremembe v Jugoslaviji in s tem povezano vrnitev. Po pravnih določilih so bili v Avstriji vsi folksdojčerji tujci, vezani so bili na delovna dovoljenja delovnih uradov, ki pa jim jih je izdajala pretežno za delo v kmetijstvu in občasno v gradbeništvu. V veliki večini so še leta po vojni živeli v taboriščih in bili v glavnem odvisni od podpor za brezposelne. Leta 1952 so okrog 55.000 iz Jugoslavije izgnanim Nemcem dovolili izselitev v prekomorske države, zlasti v Ameriko. Drugi so se počasi začeli vključevati v življenje v Avstriji. Začeli so se organizirati in tudi povezovati z avstrijskimi strankami, ki so v njih videle močno skupino volivcev, zato so vse večje stranke v svojih vodstvih ustanovile referate za izseljene Nemce.

Jugoslavija je že pred sklenitvijo Potsdamskega sporazuma načelno načrtala svojo politiko do nelojalnega dela nemške manjšine, politiko, ki je upoštevala individualni odnos folksdojčerjev do partizanskega gibanja in Jugoslavije. Zakonodajni akti, ki so določali ukrepe zoper folksdojčerje v Jugoslaviji, so izvzemali vse tiste pripadnike nemške narodnosti, ki so v odločilnih dneh boja jugoslovanskih narodov za obstanek našli svoje mesto ob njih in se z dejanji opredelili zoper zločinski nacionalsocializem.²¹

Tistim, ki jim je bila takratna nemška država in vojska njihova država in vojska, partizansko gibanje jugoslovanskih narodov pa sovražniki, in tistim, ki so sodelovali pri načrtih za uresničenje in zaslužjenje naših narodov, ni bilo več mesta v državi narodov Jugoslavije. To so v načelu priznali zavezniki prav v XIII. členu Potsdamske deklaracije.

XIII. člen Potsdamske deklaracije določa: »Tri vlade, ki so temeljito preučile vprašanje, so spoznale, da je preselitev Nemcev in vsega, kar je njihovega ostalo na Poljskem, Češkoslovaškem in na Madžarskem, nujna.«²²

Zavezniki so torej priznavali, da če hočejo zagotoviti mir in varnost v Evropi, je preselitev nemškega prebivalstva nujna. Obenem XIII. člen Potsdamskega sporazuma izraža načelno

²¹ Člen ½ sklepa AVNOJ-a z dne 21. 11. 1944 o razlastitvi.

²² Potsdam Declaration (1945 elements) – Tripartite Agreement by the United States, the United Kingdom and Soviet Russia concerning Conquered Countries, August 2, 1945, navaja:
»The three Governments, having considered the question in all its aspects, recognize that the transfer to Germany of German population, or thereof, remain in Poland, Czechoslovakia and Hungary, will have to be undertaken.«

soglasje velesil v zahtevah in prizadevanjih držav z nelojalno nemško narodno manjšino, da le-te izselijo.²³

To, da so zavezniki dopuščali preselitev Nemcev ne le iz Poljske, Češkoslovaške in Madžarske, potrjuje vrsta dejavnikov. Tako se npr. načrt Zavezniškega kontrolnega sveta z 20. novembra 1945 o razporeditvi preseljenega nemškega prebivalstva po okupacijskih conah ne omejuje na v XIII. členu Potsdamske deklaracije navedene države, temveč zajema tudi preselitev 150.000 Nemcev iz Avstrije. V XIII. členu Potsdamske deklaracije tako kot Jugoslavija tudi ni navedena Sovjetska Zveza, ki je prav tako očistila svoj del vzhodne Prusije preostalega nemškega prebivalstva (Petrič 1964, 200).

Vsebinsko je bil problem enak v Jugoslaviji in na Poljskem, Češkoslovaškem ali Madžarskem. Preselitve so zajele bolj ali manj Nemce v vseh vzhodno in jugovzhodno evropskih državah (Petrič 1964, 204).²⁴

Diplomatska praksa FLRJ je izhajala iz predvidevanj, da se Potsdamska določila o preselitvah nanašajo tudi na FLRJ in temu zavezniki formalno niso oporekali. Razloge, da FLRJ ni bila izrecno omenjena v XIII. členu Potsdamskega sporazuma, je verjetno treba iskati v njenem splošnem položaju leta 1945, ki je bil v primerjavi s Poljsko, Češkoslovaško in Madžarsko v marsičem različen. Na Poljskem je šlo na primer za preselitev več milijonov Nemcev predvsem iz ozemelj, ki so šele na temelju Potsdamskih sklepov prišla pod poljsko upravo. Madžarska je bila v vojni nemška zaveznica in je bila od leta 1945 pod nadzorom zavezniškega kontrolnega sveta. Pri Češkoslovaški je šlo za izselitev več milijonov Nemcev, ki jih niso že Nemci sami evakuirali (Petrič 1964, 205).

Tudi prej omenjeni Münchenski sporazum je vnašal nekatere specifičnosti. FLRJ se je, za razliko od navedenih držav, osvobodila sama, izvajala je svojo suvereno oblast, neodvisno od zavezniških velesil, in ni pridobila novih ozemelj z Nemci. Zato je samostojno določala svojo politiko do nemške narodne manjšine. Vlada FLRJ je upravičeno smatrala, da je ob načelnem

²³ Claude (1962, 116) pravi:

In actuality, however, the real significance of the Potsdam Protocol for the problem of national minorities lay not in the restricted nature of its endorsement of the transfer principle, but in the fact that it contained the first formal public indication that the statesmen ... were prepared to accept the transfer of populations as a respectable and useful device of the solution of minority problems.

²⁴ Claude (1962, 118) navaja: »The expulsion of German minorities was not limited to those states whose transfer programs had been specifically sanctioned at Potsdam.«

soglasju ZN o ureditvi problema nemških manjšin s preselitvijo prebivalstva sama poklicana odločati o preselitvi nelojalne nemške narodne manjšine oz. njenih ostankov (Petrič 1964, 206).

Tudi, če bi smatrali, da XIII. člen Potsdamske deklaracije ne izraža načelnega soglasja zavezniških sil, ki so izvrševale vrhovno oblast v Nemčiji k preselitvam Nemcev v Nemčijo, je mogoče govoriti, da so bile preselitve Nemcev iz Jugoslavije kršitev mednarodnega prava nasproti nemški državi. V skladu s splošno priznanim mednarodnopravnim načelom vzajemnosti se Nemčija, ki je brezobzirno napadla in prva kršila mednarodno pravo nasproti Jugoslaviji, ni mogla nasproti svoji žrtvi, ki se je borila za svoj obstanek, sklicevati na pravice iz tistih norm mednarodnega prava, ki jih je sama prva prekršila. Jugoslavija pač ni bila dolžna leta 1945 spoštovati interesov nemške države.

4 ZAKLJUČEK

Na začetku diplomske naloge sem postavila hipotezo, da je izgon prebivalstva eden izmed najučinkovitejših načinov za razreševanje manjšinske problematike. Na podlagi analize primarnih in sekundarnih virov ter primerov lahko svojo hipotezo potrdim. Res pa je tudi, da je bila večina izgonov, ki sem jih opisala, pravno-formalno urejenih, vendar so v vseh primerih imeli za posledico mučne in nehumane izkušnje za preseljeno prebivalstvo.

Preseljevanje je organizirano in načrtno premeščanje prebivalstva na znano lokacijo. Prostovoljne preselitve prebivalstva so odločitve posameznikov za izselitev v državo »matičnega« naroda ali v neko tretjo državo. Pri obvezni preselitvi prebivalstvo nima formalne možnosti prostovoljne odločitve o preselitvi, čeprav navadno nastopi kot posledica prostovoljne odločitve posameznika o izbiri državljanstva oz. opciji. Ne glede na obliko preselitve prebivalstva pa v nobenem primeru ne more biti sprejemljiva metoda za urejanje mednacionalnih nasprotij in manjšinske problematike, saj preselitev vedno pomeni skrajno obliko, ko ni več možnosti sožitja dveh narodnostnih, verskih ali drugih skupin v isti državi. Kljub temu gre pri obeh oblikah preselitev vendarle za humano preselitev na znano lokacijo.

To pa ne moremo trditi za izgon prebivalstva, saj je samovoljna in prisilna preselitev prebivalstva najpogosteje le prvi korak k fizičnemu uničenju manjšine oz. genocidu. Prav zato je mednarodna skupnost z različnimi konvencijami poskušala preprečiti kakršne koli genocidne preselitve prebivalstva z namenom uničenja narodne ali verske skupine. Za izgon prebivalstva lahko po vsem preučevanju virov trdim, da je ena od oblik in stopenj preseljevanja prebivalstva. Hkrati je izgon vedno načrtovano in samovoljno odstranjevanje pripadnikov narodnih manjšin in s tem ustvarjanje narodno homogenih družb in držav.

Zgodovina nam je postregla z različnimi oblikami in razlogi za preseljevanje prebivalstva. Če še enkrat na kratko povzamem namen opisanih preselitev in eksodusov, lahko rečem, da je v nekaterih primerih šlo za preseljevanje zaradi »očiščenja« naselitvenega prostora in s tem pripravljanje prostora za naselitev drugih, v drugih pa za splošno politično usmeritev takratnih okupatorjev.

Iz Kanalske doline so se izselili Nemci in skupaj z njimi žal tudi Slovenci zaradi preselitve nemške etnične skupine v takratno nemško okupirano območje. Optanti iz Kanalske doline so

bili predvideni za naselitev na Koroškem, kar pa je bilo takoj povezano s koroškim manjšinskim vprašanjem. Nemški okupator je moral kar se da hitro ustvariti prostor za naselitev pripadnikov nemških manjšin iz Kanalske doline in tudi Kočevske, saj je bila tu naseljena dokaj obširna nemška manjšina, ki je prav tako želela pod okrilje »matične« države. Novi naselitveni prostor omenjenih nemških manjšin pa sta bila območje Obsotelja in avstrijska Koroška, ki sta bila takrat naseljena s Slovenci.

Za primera preselitev Slovencev v Prekmurju v taborišče Sarvar in za genocidne preselitve slovenskih Judov lahko rečem, da je šlo na eni strani za raznarodovalno in asimilacijsko politiko in v naslednji stopnji za preselitev z namenom uničenja narodne skupnosti – oboje kot posledica takratne politike okupatorjev slovenskega naselitvenega prostora.

Pri preselitvah in eksodusu Italijanov bi na podlagi preučevanih virov težko rekla, da gre za eksodus v pravem pomenu besede, saj se je množično izseljevanje z območja ob meji med Jugoslavijo in Italijo pričelo že takoj po končanem procesu oblikovanja meje po končani drugi svetovni vojni. Kasneje ob razmejitvi mesta Trst in oblikovanju cone A in B STO se je migracijski tok iz cone B še nekoliko okrepil, vendar so mednarodna skupnost in kasneje tudi obe državi pravno uredili proces prostovoljne izbire državljanstva in preseljevanja.

Sistematične preselitve nemških manjšin po drugi svetovni vojni iz držav vzhodne in jugovzhodne Evrope so bile izvedene na podlagi izkušenj omenjenih držav, saj so verjele, da je etnična/narodna heterogenost – še posebej če k temu prispevajo nemške manjšine – dejavnik nestabilnosti v Evropi in predstavljajo ponovno grožnjo miru in varnosti. Eksodus Nemcev je bil izveden na podlagi konsenza širšega kroga držav mednarodne skupnosti z namenom ohranitve miru in varnosti v Evropi.

Po povzetku vseh preučeni zgodovinskih primerov preselitev in eksodusov prebivalstva na slovenskem poselitvenem prostoru lahko trdim le, da gre za absurda zgodovinska dejanja, ki vendarle ne rešijo problema manjšin in njihovega obstoja, ampak le pišejo krvavo zgodovino. Preselitve in eksodusi ne prinašajo rešitev manjšinskih vprašanj in na tak način je nemogoče priti do narodnostno homogenih držav, saj s tem, ko neka država reši nacionalno vprašanje na enem območju, hkrati odpre nacionalno vprašanje drugje.

Vnovič lahko potrdim, da je izgon resnično eden izmed najučinkovitejših načinov za razreševanje manjšinske problematike, ampak hkrati tudi eden izmed najabsurdnejših, saj so njegove posledice le trpljenje prebivalstva in pisanje krvave zgodovine.

5 LITERATURA

Baš, Franjo. 1989. *Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije*. Maribor: Obzorja.

Biber, Dušan. 1966. *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Carnegie Endowment for International Peace. 1924. *Treaty of Peace with Turkey signed at Lausanne, July 24, 1923*. Dostopno prek: <http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/1918p/lausanne.html> (24. september 2005).

Derechos. 1945. *Charter of the Nürnberg International Military Tribunal*. Dostopno prek: <http://www.derechos.org/nizkor/nurnberg/ncharter.html> (9. februar 2005).

Dolenc, Ervin in Aleš Gabrič. 2002. *Zgodovina 4*. Učbenik za 4. letnik gimnazije. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Dolhar, Erik. 2002. *Boj za slovenstvo Kanalske doline, od TIGR-a do volitev 1946*. Trst: Krožek za družbena vprašanja – Virgil Šček.

Državni zbor RS. 1998. *Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča*. Dostopno prek: http://www.sigov.si/mzz/zunanja-poli/multi/RIMSKI_STATUT_slo (24. september 2005).

Economic and Social Council, Commission on Human Rights. 1993. *UN Report – The Realization of economic, social and cultural rights, The human rights dimensions of population transfer, including the implementation of settlers*. Dostopno prek: <http://www.unhchr.ch/huridocda/huridocda.nsf/0/683f547c28ac785880256766004ecdef?OpenDocument> (21. september 2004).

--- 1997. *Freedom of Movement – Human rights and population transfer – Final report of the Special Rapporteur, Mr. Al-Khasawneh*. Dostopno prek: [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.1997.23.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.1997.23.En?OpenDocument) (21. september 2004).

Fakin Bajec, Jasna in Katja Jerman. 2004. Istrski begunci, gradivo in raziskovalni nastavki. *Traditiones* (33/1): 117–142.

Ferenc, Mitja. 1998. »Nemci« na Slovenskem v popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni. V »Nemci« na Slovenskem 1941 –1955, ur. Dušan Nečak, 271–317. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske Fakultete.

Ferenc, Tone. 1968. *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor: Obzorja.

--- 1993. Množično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno. V *Izgnanci*, ur. Franc Šetinc, 19–107. Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije.

--- 2001. *Kočevska – pusta in prazna; Usoda nemško govoreče skupine – Kočevska po izselitvi nemškega prebivalstva*. Dostopno prek: http://www2.arnes.si/~krsrd1/conference/Speeches/Ferenc_slo.htm (23. september 2004).

Frensing, Hans Hermann. 1970. *Die Umsiedlung der Gottscheer Deutschen: das Ende einer südostdeutschen Volksgruppe*. München: Oldenbourg.

Gariup, Mario. 2000. *Opcija za tretji rajh v Kanalski dolini*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček 31, Zadruga Dom.

Gates to Jewish Heritage, Population transfer. 2004. *Expulsion of Jews and Gypsies*. Dostopno prek: <http://www.jewishgates.com/file.asp?FileID=68> (21. september 2004).

Government of the Republic of Slovenia, Public relations and media office. 2000. »Germans« in Slovenia. Dostopno prek: <http://www.uvi.si/eng/new/background-informations/germans/> (24. junij .2002).

Gombač, Jure. 2003. *Izseljevanje iz okraja Koper po Londonskem sporazumu 5. oktobra 1954: Prostovoljno optiranje ali prisilna migracija?* Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije. Dostopno prek: http://www.drustvo-dmrs.si/e-zbornik/Prispevki/10_Gombac_jure.pdf (23. junij 2004).

Grafenauer, Bogo. 1987. *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj*. Ljubljana: Slovenska matica.

--- 1990. Proučevanje problematike posameznih manjšinskih skupnosti. V *Zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989*, ur. Medakademski odbor za proučevanje narodnih manjšin in narodnosti, 17–30. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Hančič, Damjan in Renato Podbersič. 2009. *Žrtve nacionalsocializma in boljše vizma med slovenskimi Judi*. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/doc/zgo> (11. maj 2010).

Jelinčič Boeta, Klemen. 2009. *Judje na Slovenskem*. Celovec: Mohorjeva družba.

Jesih, Boris. 1994. *Ethnic Minorities in Slovenia*. Ljubljana: Institute for Ethnic Studies.

--- 1997. Nemci v Sloveniji, narodna manjšina ali zgolj politično vprašanje. *Koroški vestnik* 31 (1–2): 11–16.

Yale Law School. 1943. *Cairo Conference*. Dostopno prek: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/cairo.htm> (24. junij 2002).

Yale Law School. 1945. *Potsdam Conference*. Dostopno prek: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/decade/decade17.htm> (24. junij 2002).

Yearbook of the International Law Commission, 1950. *Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgement of the Tribunal*.

Jewish Community. *Judje v Sloveniji pred drugo svetovno vojno*. Dostopno prek: <http://www.jewishcommunity.si/jss/SLO-zgodovina> (15. maj 2010).

Jewish Virtual Library. 1949. *The Fourth Geneva Convention*. Dostopno prek: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/History/Human-ights/geneva1.html> (9. februar 2005).

Keresteš, Tomaž. 2005. *Uvod v teorijo države. Študijsko gradivo za potrebe predmeta »Uvod v pravoznanstvo« v študijskem letu 2004/05*. Maribor: Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta. Dostopno prek: http://www.pf.uni-mb.si/datoteke/kerestesUPZ/teorija_drzave_-_skripta.pdf (15. maj 2010).

Klemenčič, Matjaž. 2000. Prostovoljne in prisilne migracije kot orodje spreminjanja etnične strukture na območju naslednic nekdanje Jugoslavije. V *Razprave in gradivo* 36/37: 145–172. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Klemenčič, Vladimir. 1997. *O današnjem položaju »nemške manjšine« v Sloveniji*. Klagenfurt: Verlag Land Kärnten.

Köchler, Sylvia. 2000. Benes heißt jetzt Temelin – »Für Volksdeutsche keine Knete – hoch leben die Benes-Decrete!«. *Context XXI* 7–8. Dostopno prek: <http://contextxxi.mediaweb.at/texte/archiv/c21000706.html> (24. junij 2002).

Komac, Miran. 1998. Narodne manjšine v Sloveniji: elementi destrukcije ali varnosti nacionalne države. V *Nacionalna varnost in medetnični konflikti v Republiki Sloveniji*, ur. Miran Mitar, Andrej Sotlar, 125–171. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

--- 1999. *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2002. *Varstvo manjšin. Uvodna pojasnila & dokumenti*. Ljubljana: Društvo Amnesty International, Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kostov, Ekaterina. 2005. Izseljavanje prebivalstva iz nekdanjega okraja Koper – cone B Svobodnega tržaškega ozemlja. V *Borec* 621–625: 47–95.

Kramar, Marta. 2007. 65 let od izгона prekmurskih Slovencev. V *Vestnik* 68: 4. Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945.

Kunz, J. L. 1952. *Die völkerrechtliche Option*, Bd. I., II., Breslan.

Laušič, Ante. 1991. Iz povjesti folksdojčera i njihova eksodus na tlu Jugoslavije. V *Migracijske teme* (7), 2: 183–192. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu.

Leksikon Cankarjeve Založbe. 1976. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Malle, Avguštin. 2002. *Pregon koroških Slovencev/ Die Vertreibung der Kärntner Slowenen, 1942–2002*. Klagenfurt/Celovec: Zveza slovenskih izseljencev.

Memorandum of the Government of the Federative People's Republic of Yugoslavia on Slovene Carinthia, the Slovene frontier areas of Styria and the Croats of Burgenland. 1947. Beograd: The Slovene Carinthia and the Burgenland Croats: the question of 200.000 Yugoslavs in Austria.

Mikola, Milko. 2007. *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije.

--- 2008. *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji. II. del*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo.

--- 2009. *Dokumenti in pričevanja o povojnih izgonih prebivalstva v Sloveniji*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo.

Nećak, Dušan. 1998. *»Nemci« na Slovenskem 1941–1955*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Nećak, Dušan in Božo Repe. 2003. *Oris sodobne občine in slovenske zgodovine*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino.

Pančur, Andrej. 2009. *Holokavst na zasedenih ozemljih Slovenije*. Ljubljana: Institut za novejšo zgodovino. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/doc/zgo> (15. maj 2010).

Petacco, Arrigo. 2005. *A tragedy revealed: A story of the Italian population in Istria, Dalmatia and Venezia-Guilia, 1943–1956*. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press.

Petrič, Ernest. 1964. *Das Recht auf die Heimat kot pojem mednarodnega prava*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FSPN.

--- 1977. *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Maribor: Obzorja.

Petrič, Ernest in Igor Mekina. 1997. Brez slabe vesti. *Mladina* 48. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/199748/brez_slabe_vesti_ (24. marec 2004)

Phillips, Alan in Allan Rosas. 1993. *The UN minority rights declaration*. London: Abo Akademi University Institute for Human Rights.

Pri dobrih ljudeh. 2006. *Razvojni program podeželja – RPP 2006*. Lendava: Prekmurska podeželska z(a)veza.

Prinčič, Jože. 1998. Podržavljanje nemškega premoženja (1945–1955). V *Die »Deutschen« in Slowenien (1918–1955)*, ur. Dušan Nećak: 87–90. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske Fakultete.

Prunk, Janko. 1993. Narodno vprašanje. *Enciklopedija Slovenije*, 335–337. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Pržić, Ilija A. 1933. *Zaštita manjina*. Beograd: G. Kon.

Repe, Božo. 1998. »Nemci« na Slovenskem po drugi svetovni vojni. V *»Nemci« na Slovenskem 1941–1955*, ur. Dušan Nećak: 145–172. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske Fakultete.

--- 2002. AVNOJ kot zgodovinsko dejstvo in aktualno politično vprašanje. V *Časopis za humanistične in družboslovne študije*, letnik 2, 2: 447–459. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.

Roter, Petra. 1999. *Towards an international regime relating to the protection of national minorities in Europa. The constitutional political regulation of ethnic relations and conflicts.* Ljubljana: Institute for Ethnic Studies.

--- 2009. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Rožič, Valentin. 1933. *Položaj nemške manjšine v Jugoslaviji in položaj Slovencev v Avstriji.* Beograd: Narodna štamparija.

Rumpler, Helmut in Arnold Suppan. 1988. *Zgodovina Nemcev na območju današnje Slovenije 1948–1941. Geschichte der Deutschen in Bereich des heutigen Slowenien 1948–1941.* München: Verlag für Geschichte und Politik.

Schulz, Eberhard. 1982. *Die Deutsche Nation in Europa: Internationale und historische Dimensionen.* Bonn: Europa Union.

Sečen, Ernest. 2005. Tudi NDH je leta 1941 okupirala Dravsko banovino – Slovenijo. Dostopno prek: http://www.harvardi.com/hrvaska_okupacija_dravske_banovine.php (10. maj 2010)

Seewann, Gerhard. 1998. Proces izгона med drugo svetovno vojno in po njej na podlagi britanskih virov. V »Nemci« na Slovenskem 1941–1955, ur. Dušan Nećak: 335–343. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Simikič, Alenka. 2000. Ponemčiti so jih hoteli. V *Etnolog*, letnik 10: 255–282. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

Sunsite. 1945. *Extracts from Potsdam Declaration.* Dostopno prek: <http://www.sunsite.unc.edu/pha/policy/1945/450802a.html> (24. junij 2002).

Tomuschat, Christian. 1997. *How to make peace after war – The Potsdam Agreement of 1945 revisited.* Dostopno prek: http://www.friedens-warte.de/files/issues/h_1_97e.htm (24. junij 2002).

Troha, dr. Nevenka. 2002. Knjigi na pot. V *Boj za slovenstvo Kanalske doline, od TIGR-a do volitev 1946*, ur. Erik Dolhar: 15–19. Trst: Krožek za družbena vprašanja – Virgil Šček, Zbirka zgodovinskega časopisja.

United Nations. *ECOSOC*. Dostopno prek: <http://www.un.org/esa/coordination/ecosoc/about.htm> (24. februar 2004).

Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. 1921. Ljubljana: Tiskovna zadruga.

Verbinc, Franc. 1968. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Zayas de, Alfred. 2008. *Theses on the expulsion of the Germans*. Dostopno prek: <http://alfreddezayas.com/Books/theses.shtml> (23. junij 2010).

Zgodovina Istre. Zgodovinski zemljevid št. 23 – Neodvisna Hrvaška. Dostopno prek: <http://www.zamolcanaistra.eu> (12. maj 2010).

Wikipedia. 2006a. *Ethnic cleansing*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_cleansing.htm (7. marec 2006).

--- 2006b. *Genocide*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Genocide.htm> (7. marec 2006).

--- 2006c. *Population transfer*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Population_transfer.htm (7. marec 2006).

--- 2010a. *Holokavst*. Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/holokavst> (12. marec 2010).

--- 2010b. *Antisemitizem*. Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Antisemitizem> (12. maj 2010).

--- 2010c. *Vindišar*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Koroški_Slovenci (12. maj 2010).

WordIQ Dictionary & Encyclopedia. *Definition of Population transfer*. Dostopno prek:
http://www.wordiq.com/definition/Population_transfer (9. september 2004).